

654

655

656

657

658

659

660

82

f-26

1911



ՅՈՎՀԱՆ ՀԱՅԿԱԶ

ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ ԵՐԳԵՐ



ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ՍԷՐ ԵՒ ԿԵԱՆՔ

ՑԵՂԻՍ ՇԵՏ



ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ
Կ. ՊՈԼԻՍ

1911

ՅՈՎՀԱՆ ՀԱՅԿԱԶ

891.99-1

ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ ԵՐԳԵՐ



ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՍԷՁ

ՍԷՐ ԵՒ ԿԵԱՆՔ

ՅԵՂԻՍ ՇԵՏ



Կ. ՊԵՆԻՍ
Տպագր. ՆՇԱՆ-ՊԱՊԻԿԵԱՆ

1911

126

These were "Merry-go-round"
These were "Merry-go-round"
These were "Merry-go-round"

Upper arm
 Interfrons
 Zygomatic arch
 Zygomatic arch

2814.57

Գ Ր Ի Գ Ո Ր Օ Տ Ե Ա Ն Ի

ՊԱՇՏԵԼԻ ՅԻՇԱՍԱԿԻՆ

Ձեմ յիշեր կեանքիս մէջ օր մը որ
աղօթած չըլլամ:

ԳՐԻԳՈՐ ՕՏԵԱՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԻ ՏԵՂ

Հանդիմանիլ կ'ընդունիմ իբր բանաստեղծութեան սիրող մը՝ բանալ իմ առաջաբանով «Վերածնունդի երգեր» ուղևորութեան գոյնի հաստիկը: Պարծանքով կը ներկայացնեմ զայն գրչի սիրահարներուն իբր ուսուցիչ՝ երբ բանաստեղծի սխալակ փորձերը իմ փայփայող շունչիս տակ իրենց խրախոյսն ու ներշնչումը ստացան գեթ աստիճանով մը:

Եւ զնահասանքով կը կարդամ՝ ունկնդրելով երգերուդ զգայուն ու ներդաշնակ քրքուցումներուն:

Մանաւանդ ջերմ համակրանքս կը յայտնեմ փերքուած-ներուդ մեջ սիրող Հաստի ու Աննահոռութեան անկեղծ պաշտամունքի զգացումներուդ, որ օծումն է առողջ ու շինիչ եւ կենդանաւոր գրականութեան մը:

* * *

Կրօնական բանաստեղծութեան հաստը մը չեմ ան, սակայն բանաստեղծութիւնը հոն իր Քրիստոնեական տարածումն ու դաւանանքովը ներկայացած է, ինչ որ կը պակսի ներկայ գրողներուն արուեստի ու խորհուրդի ամենեւնի բարձր արժանաւորութիւններուն մեջ իսկ: Կ'ընդունիմ թէ աստեղծ կրօնական սեռէ անկախ՝ փնտրելով իմաստասիրական,

հայրենաշունչ եւ ազգասիրական ներշնչումներու սակ կազմուած երգեր են, եւ սակայն Հաւասացեալ գրող մը կրօնիքի ու հաւասքի առեւտրէն տարաւոր ճիւղին մէջ իսկ կը դնէ իր հանգումին ու հաւասքին շէշն ու դրոշմը:

Ծիծաղելի ըլլալէ աւելի արգահասելի երեւոյթ մըն է որ իբր լոռոյք՝ տարախոյսիկ պիտի մը պէս փարակել սկըսած է մեր կարգ մը լոռապէխ գրողներու մէկ լոռ դասակարգը. — Արարչական ստորագելիքները բնութեան վերագրել, եւ տիրացումի նկատել «Աստուած» աստիճանը բերքոտքիւններու մէջ կիրարկելը, իբր թէ «Աստուած, Փրկիչ, Հոգի, Անմահութիւն» բառերը եկեղեցիներու մէջ փառանքներու, պատշաճութիւններու անկ ըլլաւ գործածել. . . եւ կամ շատ շատ Նարեկով ու շարականներով զբաղող գրիչներու համար:

Այս զգացումը այնքան խորամաստ քոյն դրած է մեր գրողներու մէկ որոշ կարգին մէջ որ այս մասին անձնական փորձառութիւնս մէջ բերելու փորձառութեան չեմ կրնար դիմադրել: Յարգելի հեղինակներէն մէկը խնդրանքը կ'ընէր տարեցոյցի մէջ դրուելու համար իմ նախապիտած մէկ նիւթիս վրայ բերքուած մը դրկելու: Արձակի մը հետ կրօնաշունչ բանաստեղծութիւն մըն ալ ներկայացնելով հասցուցի իր տեղը: Արձակը ընդունուած էր, սակայն ոտանաւորը մէկ կողմ դրուած էր իր կրօնական ըլլալու փոխան մեղիքին համար, եւ թէ իրաւաբէ անոր արժեքը չփարկաբեկելու համար այնպիսի անբարոյ, շրճուկ գրական ափեղծիկներութիւններու քով դրուելովը: Տարեցոյց մը առեւտրէն բանի վրայ խօսող, առեւտրէն հասակի, սեռի ու ճաշակի համար, ինչո՞ւ չունենար իր Կրօնի պատշաճ ու սուրբ տեղը. բայց խնդիր

էր իրաւաբէ թէ՛ մնացած էր սուրբ տեղ մը ուր անպատշաճ աստուածական մոտեցումով գործած ըլլալին տեղ ու գոհնիկ պատկերները անասնական կիրքերն ու բարեքը ցուցադրելով:

Գալով գրիչի՝ փնտրասական մը չէ որ պիտի ընել, փնտրէ որ գործը արդէն սխալակի տեսքին դողող փորձերուն հետ է. ան ոչ թէ անողով, պատշաճութիւն խիստ նայածներու այլ խախտութիւն. ներող անմարկներու եւ փաշարներու պէտք ունի: Միայն փնտրէ մը գոհար տղերու համեմատութիւնովը յայտնութիւնը կ'ընել արագաց լոռեկ բանաստեղծի մը:

«Բարայր»ին մէջ ինչ գոհարիկ բացատրութիւններ կան.

«Վաստիքան, փախի մոլեակներուն նայածները կը ցոյցան...»

կամ՝

«Բորեկները գիշակեր մեծած փախախտներուն...»

«Մայրիկիս» նուիրուած տղերուն վերջակէք ի՛նչ յազիչ է.

«Ոչխար եմ փաշարի՛կ Մայր,

«Հոգիս տալ անվերքար,

«— Աստուածի՛դ Անկրման»:

Ընթերցման արժանի կտորներուն մէջ ի՛նչ մեծ տեղ կը բռնեն «Աւերակներու Այցերուն», «Լուսաւորիչ»ը, «Հայ Իրականութիւնը»: Սաղմոսերգութեան մը տաղաշարական կրկնումները չեն յիշեցներ «Աշուղ»ին սա խօսքերը «Աւերակներու Այցերուն»ին մէջ:

«Մայրենի բարձն, երդն հայրենի փակելով,

«Լուսն փաշար եղնիկներ են որսացեր:

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԻ ՏԵՂ

Հաճոյքով կ'ընդունիմ իբր բանաստեղծութեան սիրող մը՝ բանալ իմ առաջաբանով «Վերածնունդի Երգեր»ուդ նախընծայ գողտիկ հասորիկը: Պարծանքով կը ներկայացնեմ զայն գրչի սիրահարներուն իբր ուսուցիչ՝ երբ բանաստեղծի սխմակ փորձերդ իմ փայփայող շունչիս սակ իրենց խրախոյսն ու ներշնչումը ստացան զեք աստիճանով մը:

Եւ գնահատանքով կը կարդամ՝ ունկնդրելով երգերուդ զգայուն ու ներդաշնակ քրքռացումներուն:

Մանաւանդ ջերմ համակրանքս կը յայտնեմ ֆերքռածներուդ մէջ սիրող Հաւասֆի ու Աննահոռքեան անկէղծ պաշտարունքի զգացումներուդ, որ օծումն է առողջ ու շինիչ եւ կենդանաւոր գրականութեան մը:

* * *

Կրօնական բանաստեղծութեան հասոր մը չէ ան, սակայն բանաստեղծութիւնը հոն իր Քրիստոնէական տարագոյնն ու դաւանանքովը ներկայացած է, ինչ որ կը պակսի ներկայ գրողներուն արուեստի ու խորհուրդի ամենեւէ բարձր արժանաւորութիւններուն մէջ իսկ: Կ'ընդունիմ քե ասոնք կրօնական սեռէ անկախ՝ ֆնարերգական, իմաստասիրական,

«Աստղ ալիւրով. արծաթ քասեր ծիծերնին,
 «Լեռան վագրեր եղնիկներ են որսացեր:
 «Բերանն ակի՜ն՝ կաւսար ուշնով ծխածան.
 «Լեռան վագրեր եղնիկներ են որսացեր:
 «Յոյր արունգով — լոյս եղեգներ կարճաւիշ,
 «Լեռան վագրեր եղնիկներ են որսացեր:»

Ու վերջապէս, յանձնարարելով ներկայ նախընծայ հաս-
 տրիկը, կը հաւաստւի թէ՛ այսօրն չփնտռէ «Վերածնունդ»ի
 արշարոյս լը աւելի գեղեցիկ ու քեղեմաւոր օրումն լը
 հաւաստիքը կը ներշնչէ, որուն կ'սպասէ, անձկանալով ողոր-
 նէ, երբեմնի

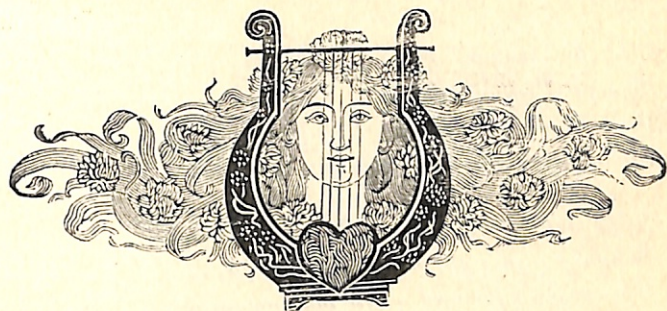
Ուսուցիչ
 Ա Կ Ի Ի Լ Ի Ն Է

1911 ձեռնանեան Դոկէմ

Դոնիս



Բ Ն Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Մ Է Ջ



ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԻ ԵՐԳԵՐ

ՔԱՂԱՔԷՆ ՇԵՌՈՒ

Քաղաքէն հեռու՝ գիրկը Բընութեան,
Ուր ամէն էակ է մաքուր և սուրբ,
Գեղեցիկ, պայծառ, անեղծ բընական
Ուր հոգին ունի թըրթիռներ նուրբ նուրբ:

Գիրկը բընութեան, ո՛հ, ի՛նչ անուշ կեանք.
Հոն հովին թեւով կը ցըրուին հոգեր,
Սեւ սեւ խորհուրդներ հո՛ն հոն կ'առնեն կանգ:
Կը մոռնայ մարդն իր հառաչին կերկեր:

Ո՛հ, ի՛նչ անուշ կեանք, զերծ ամբոխէն չար,
Միտքն է լուռ յըստակ, սրբտիկը հանդարտ:
Բնութեան սիրահարն է՛ վըշտաչարչար,
Իր սիրոյ երգն է մըշտապէս զըւարթ:

Զերծ ամբոխէն չար, հո՛ն խոկումնալից,
Թաղուի՛ր յուշքերու երազին մէջը...
Մըտածմունքներով լայն ամպարագիծ
Թերթատե՛լ յուզմամբ անցեալին էջը...

Հոն խոկումնալից դիտե՛լ զարմանքով,
Իրերը բնութեան գաղտնիքով օծուն,
Ո՛հ, ի՛նչ ժամ վըսեմ, այս ամէնուն քով
Լոկ հետը խօսի՛ր Արարիչ Աստ՝ծոյն:



Ա Ն Տ Ա Ռ Ը

Անտառն էի.

Սիրոյ և վիշտի փոթորիկները նետեր էին զիս
Հո՛ս, այս անտառը խորհրդալից:

Զէի տեսներ իմ խուզարկու աչքերով՝

Ամպասքօղ եղերքներն անոր:

Կ'ընդունարէի իր բիւր կածաններուն մէջ միայն

Անհամար հետքերն անոնց,

Որոնք անցեր էին ինձմէ առաջ,

Ու պիտ' անցնին հազարներ ալ ինձմէ վերջ:

Անտառներու խորհրդաւորն էր այն,

Պուրակներուն, ծմակներուն, պարտէզներուն

Գեղեցկագո՛յնն էր ան:

Ամենահինը, ո՛հ, ան

Բոլոր Բնութեան ու Միտքի կերտածներուն:

Այս անտառը քերթութիւնն էր,

Քերթութիւնը համայնական:

Հո՛ն ծառերը դարաւոր են,

Ու խոտերը անթառամ:
Հո՛ւն ծաղիկները զմայլական,
Բուրումներով գոյներով ջինջ ու անմահ:
Հո՛ւն այդ անտառին մէջ քերթութեան,
Հանճար առիւծներն են որ կը մռնչեն.
Ու սիրերգու տատարակ-երգիչներն են
Որ կեանքի սէրերուն,
Վիշտերուն, արցունքներուն
Տաղերն անփուշ, մեղրանոյշ
Կը հնչեն, կը մնջեն փափկաձայն:
Հո՛ւն, քերթուածներն արձակ,
Գլխուն, կրկնուն վտակներն են համբընթաց,
Ծաղկազարդ եղերքներու հետ համբուրուած:
Եւ թեւարախ սլացիկ ջրվէժներն ալ արծաթէ՝
Բերթուածները չափուած:
Որոնք յաւէրժ կը հնչեն
Դաշնակութեան ու Գեղեցիկին
Երգը ամէն դարերուն:
Բոլոր անոնք որ հեղ մը
Զգացեր են խանդաղին,
Վսեմ յուզումները երազողին,
Սօսաւիւնը այս անտառին
Կանչեր է՝ զիրենք
Իր ծառերուն տակ հովանաւոր՝ գեղեցիկ:
Ու միտ դրեր են բոլոր ձայներուն անոր,
Ընդելուզուած գեղեցկօրէն փափկօրէն
Ծիծաղներովն ու վայերովն
Համայն մարդկութեան:

Բարձրաթուիչ քնարահարները քերթութեան
Շիներ են բոյներ ծառերուն վրայ ամպասլացիկ:
Իրենց երգը եղբայրութեան, Բարութեան,
Ու Վսեմին և Գեղեցիկին,
Բարձրօրէն հնչեցնելու, երկայնօրէն երգելու:
Բայց վարերն ալ, աւանդ, անգղները գիշակեր
Ու ողբասաց բուերը ցայգային,
Կեանքի իղձերուն սրտառիչները կատաղի,
Սողոսկեր են այս անտառը սրբութեան:
Եւ սփոփի ու յոյսի
Թուփերուն տակ վարդի,
Պահուեր են, ծածկուեր
Ագռաւները սեւագլուխ չարագուշակ՝
Մահուան ու կեանքի:
Բուրձակներ ալ հայհուէներով աղեկէզ՝
Երգերովն իրենց կասկածանքի, տափանքի,
Ո՛հ, կը խեղդեն, խեղդեր են երգերն անոյշ ու վսեմ,
Մեր սիրական հոգեկան քերթողներուն
Ե՛ւ մրմունջները սիրահունչ,
Ե՛ւ մրմունջները մաքրաշունչ
Վերամբարձիկ ըղձանքներու
Ծառերուն մէջ ամպածրար,
Չարութեան որդերն են ինկեր
Հիւթերն անոնց քամելու,
Հոյզերն անոնց ծծելու:

Ո՛ւր էր, Սիւլէները այս անտառին,
Ու Ոգիներն ալ քրմական,

Թէ մաքրէին , մաքրէին
Քերթովութեան այս անտառը սրբազան :
Ո՛ւր էր թէ՛ հիւղեր շինէին
Մեծ երգիչներուն սա՛ մարդկութեան :
Եւ հիւղերը պատէին ծաղիկներով ,
Վարդերով , առուններով բարբառուն :
Ու տիւեին հովանիներ . . .
Կրակ-Սրտոյ խոկումներովը այրած
Ճակատները զովացնէին ,
Զովացնէին զեփիւռներով փայփայունակ :
Իցի՛ւ թէ՛
Քերթովութեան այս անտառը ,
Ըլլա՛ր , ըլլա՛ր իմ ալ կայանը մշտական ,
Ես ալ նորածիններու հետ թոթովագին ,
Հնչեցնէի երգերս մանկական . . . :
Եւ երբ մեծնայի՛ ,
Երբ թեւերս լայննային ,
Թռչի՛ կատարներէն այս անտառին
Ասաղացուցով անտառները Յաւերթութեան ,
Հնչեցնելու երգերն իմ՝
Տիեզերքի Արարչին :



Զ Ն Ծ Ա Ղ Ի Կ Ը

Վերադարձնումի , աւետարտ յոյս այգուն ,
Հողեզմայլիկ՝ հովտի մը : Բէջ թաքթաքուն ,
Գեղեցիկին հրճուանքովը ալեծուփ ,
Կ'աղօթէի բարայսով մը սիրացուշ :
Տեսայ յանկարծ՝ քե՛զ , ծունկերուս՝ սըրտիս հուպ ,
Ալուոր դէմքով ձընծաղի՛կըդ քր:մանոյշ ,
Ու համբոյր մը թերթիկներուդ ձօնեցի :
Արծաթ բանուած թագ չափիւղէ՛ դո՛ւն ինծի :

Քու այդ տեսիլն ինծի բացաւ մըտածման
Աշխարհ՝ մը նոր , Յոյսն որ չունի գերեզման .
Ուր կը ծըծէ կեանքն՝ Անմահութեան ստինքէն
Յաւերթաբուղիս կաթը լուսեղ՝ Անհունին :
Հողուոյս խորքն ալ , ուր վիշտերը լուս կ'երգեն ,
Փայլեց չողովն խորհուրդի մը արփածին :
— Կեանքի խորհուրդն , ո՛հ , իրական
Քեզ ոչես , ծաղի՛կդ , աւետաբեր գարնային :

Հողին տակը՝ արգանդին մէջ մեր Մեծ Մօր,
Կենսաւորման անքոյթ պահուդ անշեփօր,
Ձէիր գիտեր թէ՛ մըրրիկներ սաստկաշունչ,
Կուրծքերնուն մէջ լի կայծակներ՝ կ'անցնէին
Այս հովտին վէս ժայռերն իսկ սեպած փուճ...:
Յուրան ալ նըման դեղնած մահուան սև շունչին,
Վարդին թերթերն ու թրթեռն սիրտն արթուն
Կը քարացնէր, կ'ընէր դիակ մը անտուն:

Կայծոռիկներն մարեցան ու ծղրրիթներ
Անձայն իջան փոսերնուն մէջ մըրթարեր:
Վըտակներն ալ ընդարմացած սառեցան:
Ամէն ծաղիկ, ամէն խոխով յուշք մ'եղաւ:
Ձիւնը, ձիւնը, ո՛հ, ծածկեց լեռ, դաշտ ու ցան
Կեանքի աւարն եղաւ աւեր մ'անբաւ:
Քայց դո՛ւն անգէտ ամէնուն, մանկան պէս,
Կը ննջէիր խանձար՝րիդ մէջ հողէ՛ հեղ:

Եւ դուն օր մը. — երբ ջերմ հովին համբոյրով
Կը հալէր ձիւնն՝ ինչպէս այտի մ' վարդը թով
Կը մարմըրի հըպումովը շուրթերուն. —
Ճառագայթին երկարեցար կենսատու.
Հողէն ելար, աստղի մը պէս պըսպըղուն,
Նոր բողբոջման, չըքնալ գարնան, խորագդու
Աւետիար տալով մարդուն, թըռչունին,
Եւ աստղերուն որ ծաղկումը խինդ չունին:

Արուսեակը՝ լո՛յսն առտուան՝ խոր մութին,
Դուն ալ նոյնպէս ձըմեռը ցուրտ տըխրածին՝

Կենսաթըրթիւ գարունին՝ կը կապէք յար:
Վըճատ մարդն երբ սև գիշերուն մէջ նըստած,
Մութը կարծէ յաւերժութեան զեկալար,
Հորիզոնին ան, վըտակին ալ դո՛ւն ծըռած
Լոյսին, Կեանքին անմեռութեան՝ վըկաներ
Կը կանգնիք հո՛ն՝ հոգւոյն առջև տարուբեր:

Ա՛յսպէս, ծաղի՛կդ իմ՝ ձիւնագեղ, վեցթերթեան,
Քաժակդ ըսկի՛ն է լի գինուլ բընութեան,
Ուրկէ մարդիկ կ'ըմպեն խորհուրդն Աստուծոյ
— Անմահութեան Գալափարին ակնալբիւր:
Ու դուն կ'ըլլաս Իր լոյս խովը ձուլածոյ,
Արձակելու շուրջըդ յոյսի ցովքեր բիւր:
Կ'ըլլաս ինձի փաստը հըզօր՝ ապրելու
Վիշտէն ետքը և Մահէն:

Քե՛ղ, ալէլու:





Ա Ր Տ Ո Յ Տ

Կանանչին մէջ համատիրւո ,
Մըթընշաղին առտըւան ,
Կ'արթննաս դուն , ոսկեհոռ
Մեխակին հետ հոտեւան :

Ճաճանչը դեռ արեւուն՝
Ծեծեռնակին չի բացած ,
Աչքերն մեղոյչ , կտուցն հոյն
Հիր կակաչին չը հասած :

Բիւ աչուկներդ քընթաթախ
Արշալոյսի վարսերո՛ւն ,
Ոսկի հագած . — հա՛րս ուրախ . —
Բորբ լեռներո՛ւն կ'յառես դուն :

Եւ կը սուրաս թեւաբախ
Թողած բունիկդ , ո՛հ , տաքուկ ,
Դէպ բոց ամպերն՝ երկնակախ
Կարկեհաններ հըրաշուք :

Դուն կ'ողջունես առջի հեղ
Սնդրանիկ շողն արփածին :
Եւ կը վայլես լուս'հեղեղ
Փառազարդուն երկինքին :

Վարէն խընկել կը սկըսին
Կապուտիկներ կիսաբաց ,
Իսկ դուն վերէն ցընծագին
Կը հնչես երգդ հոգեսլաց :

Ողջո՛յն բնութեան և լոյսին՝
Տաղդ է յաւէտ սրբաբուղիս ,
Որ սրբախ մէջ սառցագին՝
Վազցուցած է յուզման ուղիս :

Այգայարոյց շատ անգամ ,
Դաշտերու մէջ ծնրադիր ,
Փառքին առջեւ լոյս-ծագման
Օրհներգած եմ հետդ ի փր :

Իրկուններն ալ , մինչ արեւ
Կը համբուրէ վերջին հեղ
Ծաղիկն ու ծառ , սրբախ հեւ ,
Կ'ըլլաս երգիչ յորդաղեղ :

Բարձրութեան դո՛ւ սիրահար ,
Կապոյտին մէջ մրիւրճուն ,
Յետին շողերն արփալառ
Կ'օծեն կուրծքիդ ձօնն հընչուն :

Բայց խորհուրդ մը վեհմաց ,
Ագամանդի զերդ բեկոր ,
Մտքիս տուփիկն ես ձրգած
Կըտուցովդ այդ երգովոր :

— Թ' որքան զարնն մեր սրբտեր
Կեանքի բաթախն աղուադին ,
Մենք միասին դէ՛պ ի վե՛ր
Հանենք երգեր՝ Անմահին :





Ք Ա Ր Ա Յ Ր Ը

Հոգիս քարայրն է .
Բարձրութեանը մէջ զգացումներուս լեռնանման ,
Հո՛ս , այս լռին ամայութեան ,
Եւ միայնութեան խորհրդաւորութեամբ չուրջպատեալ :
Քարայրը մթին է .

Ձայն ալ չիկայ :
Պատերը ածխացիք են մրկումովը՝ բարձրագոյն ըզձանք-
ներուս .

Յատակի աւազները սեցիք են դառնութեան սեւ օձերու
սեւ թոյնովը :

Առաստաղէն կը կաթկթին չիթացած արցունքներս խըզճա-
խայթի :

Ու իր խորութենէն ,
Անկիւնի ճեղքերէն ,
Վատութեան , վախի մողէսներուն նայուածքները կը
ցոլցան :

Նենգութեան աղուէսն է մտեր .
 Բնականի շքեղութիւնը քարայրիս պարզուկ ,
 Աւերեր է աւրչտիկեր :
 Դուրսը , դրան առջեւ ,
 Մեծ կիրքերս . — գայլեր սունացով —
 Կը հսկե՛ն , կը հսկե՛ն
 Զերդ պահապան շուներ այս անարձագանգ
 Քարայրիս մուտքը :
 Դեկտեմբերեան փքախառն մրրիկը Զարութեան
 Կը մռնջէ՛ կատարներն անոր հարուածելով .
 Եւ արդէն չորցած , ե՛ւ արդէն սառած
 Ծաղիկները բարութեան , խոտերը խնծիլի ,
 Բուսած եղերքները , առջեւն ու վրան ,
 Կը խլուին իրենց արմատներէն ,
 Քշուելու , թափուելու
 Զորն ամայութեան և վիշտի :
 Բոյն են դրեր հո՛ն Կեղծիքի խլուրդները ճանկաւոր ,
 Ոստայն են շիներ արիւնախոտ սարդերը
 Անհաւատութեան ու Կասկածի :
 Յուրտ պատերուն տակ պառկեր են
 Բորեանները գիշակեր մեռած փափաքներուս :
 Քարայր-Հոգիս ցրտի՛ն է ,
 Քարայր-Հոգիս մթի՛ն . . .
 Ո՛ւր էր թէ՛ գայլին հովիւ բաղձանքներս թափառայած
 Օթեւանիլ հո՛ս :
 Իրենց պաշտպան ցուպի հարուածներով
 Վանէին Քարայր-Հոգիէս
 Աղուէսները նենգութեան ,

Մոզէսները երկչոտի , գայլերը կիրքերուս :
 Ու իրենց ալ աւելովը սրբութեան ,
 Մաքրէի՛ն , մաքրէի՛ն սեւցած պատերն անոր ,
 Ծուխովը այրած բղձանքներուս :
 Իցիւ թէ՛ հովիւ գաղափարներս
 Առաջնորդէին անուրջի դառներն անմեղունակ ,
 Բերէին հոս . այս Քարայրը
 Մակաղն բլլար անոնց , Քնարանը գրգանոյչ :
 Իցիւ թէ՛ վառէին վեհագոյն զգացումներուս
 Ճիւղերովը խարովկ մը լուսափայլ :
 Զեփուռային քնքշութիւն մը տաք
 Անգայտացնէր Քարայր-Հոգիիս
 Յուրտով բիւրեղացած օդը սրսիւն :
 Երգէի՛ն հոն իրենց երգը սրինգի ,
 Պատմէին հոն իրենց վէպը կեանքի :
 Յարգարէի՛ն ներսը ոսկի-յարդերով :
 Առիքէն կախուող արցունքի կաթիլները շթաքարի
 Ճամքեցնէին իրենց մաքրներու բուրդովը ամբիծ .
 Խցէին սեւ ծակերն ու ծուկերն անոր ,
 Ուրիշ ալ չեղէին մոզէսները նենգութեան ,
 Թունալից սարդերն Անհաւատութեան :
 Եւ երբ արթննար այդը ոսկեվարս ,
 Գար համբուրելու ճաճանչներովը իր վարդավառ
 Մուտքի ցցունքները Քարայր-Հոգիիս :
 Մէջի բնակները սիրական
 Քունի թմբիբի ծանրութիւնը նետելու համար
 Զիւնապաղաղ դաշտերն իջնային ,
 Միտ դնելու ձայներուն՝ ձիւնի սիրահար երգիչներուն :

Հանդարտութիւնն անոր վրդովող բան մը չըլլար :
Երբ այսքան հեշտի՛ն ըլլար ան ,
Երբ այսքան մաքուր ըլլար ան ,
Ծնէր , ա՛հ , ծընէր
Քարայր-Հոգիիս մէջ ,
Յիսուս-Մանուկն աննման :
Ու վերէն , առաւօտեան ձիւնափայլ աստղերուն մէջէն ,
Հրեշտակները աստուածառաք յուզումներուն
Երգէին զմայլական դաշնակութեամբ ,
— «Փառք ի բարձունս»ը վերածնունդիս :



Ա Մ Պ Ե Ր Ը

Երկինքը ջինջն , կապտագունակ ,
Համակ բիւրեղ թէ երեւայ...
Բայց ան ատեն միօրինակ՝
Անհուն լաժուարի՞ մըն է նա :

Գիշերը լոկ՝ աստղեր ցոլցող ,
Մահի լուսով , լուսնակ մ'ունի .
Այնքան դիւթանք , ասլանք ու գոլ
Չէ՛ , չի ծրծեր սէրս անհունի :

Բայց երբ այգը բոցվառ շողով
Եւ ոսկեծոյլ ունի ամպեր ,
Լլճանքն օրրէ հոգիս խըռով ,
Յաւէրժաբար սիրեմ եթեր :

Արծաթ ամպեր ցըրքուն երկինք
— Որոնց մէջէ տարտամ գիծով
Անթիւ կապոյտ բացուած ծակտիք . —
Կըրեն անծայր հըմայքի ծով :

Դարձեալ սիրեմ գորշ ջրալից ,
Կապարացած այդ նոյն ամպեր ,
Թէ ծոցն իրենց՝ թաքուն աչից՝
Մահասարսուռ գըրկեն շանթեր :





ԳԻՇԵՐՆ ՈՒ ԱՔԱՂԱՂ

Քունն այս գիշեր ինձ չեղաւ այցելու :
Մութին մէջ նստած երկար խոկացի ,
Խոկացի կեանքի վիշտն՝ որ կը ցելու
Խինդի վէժն՝ պարզ՝ լուր տեսիլ մը լացի :
Մարե՛ր են դուրսն ալ երկնի ճըրագներ ,
Սաստկացնելո՞ւ սա խաւարն բոթաբեր

Սա սենեակ մը չէ , այլ խո՛ր գերեզման .
Շուրջիս աղջամուղջն է պատանք մը սեւ :
Եւ լըռութիւնը ցայգային՝ նըման
Մեռելական քարին՝ է գըլխուս վերեւ :
Մըխթարիչ լուսնակն ո՞ւր է , մեռե՛ր է ,
Մինակ թողլով զիս ցաւիս հետ սէրերէ :

Մութն իրական է , լոյսին վախճանն է մութ .
— Այս խորհուրդն ունի վի՛ճ մը լի սարսափ —
Կեանքիս փարելի յուշքերն լուսանիւթ՝
Դիակներու պէս պառկած անթարթափ ,

Կ'ահաբեկեն խեղճս՝ հոգիս ընկճելով ,
Յաւէրժօրէն փակ շիրմի մը խորհրդով :

* * *

Բայց ի՞նչ զարթնում, և ի՞նչ տեսիլ ցընծագին .
Զայն մը կը հընչէ . . . ձայնն աքաղաղի՛ն ,
Աւետիս տալով լոյսի Գալուստին ,
Մըտածումներս սեւ մեկնի՛լ կը սկսին ,
Իմնի ձայն կու տայ յաղթական երգով ,
Արշալուսեան այդ թըռչնիկն հոգեթով :

«Կուկուլիկո՛ւ, որ ըսել է պարզաբար ,
Խաւարն անդոյ է , լո՛կ լոյսն իրական :
«Կուկուլիկո՛ւ» . մութն անուն մ'է , սին բառ ,
Պատրանքի ծոցէն ծընած որ մ'անկամ :
«Կուկուլիկո՛ւ» . տե՛ս , կը ծագի այգն ահա՛ ,
Լոյսին վըկան և փառքն հզօր յարակայ :

«Կուկուլիկո՛ւ» . Օ՛հ , ոսկի են ներկեր
Սենեակն իմ ամբողջ՝ շողերն արեւին . —
Լուսադարդ խորա՛ն մ'ուր անոյշ խունկեր
Կ'ըլլան խորհուրդներս , սիրաբա կը լեցուին .
«Կուկուլիկո՛ւ» . ո՛հ , երգե՛նք միասին ,
Տիեզերքն է լի լոյսով Արարչին :



Ա Փ Մ Ը Հ Ո Ղ Ը

Թաղարին մէջն ահա՛ ,
Դըրի սա ափ մը հող .
Հունտ մ'ալ շոյտ ծաղկող :
Գուրգուրանք անխորնայ ,
Արեւն ալ կենսաշող .
Անպակաս պիտ' ըլլայ :

Ամիսներ մէկ քանի
Անցեր են սրընթաց :
Ծոցին մէջ կիսաբաց
Ափ մը հողն , ո՛հ , ունի
Ծաղիկներ բուրկինի :
Հողի՛ն ալ , փա՛ռք , Աստուած :





Մ Ա Յ Ր Ա Մ Ո Ւ Տ Ը

Սա՛ բոլորատես բարձունքին վրայ
Սիւք մը թեթեւ կ'երերայ .
Ուր ես անմոռնչ կը դիտեմ
Արեւմարքի տեսարան :
Վերջի ճաճանչը ծայրի լեռնէն կը սուբայ ,
Բայց դեռ ցոլք մը վրան
Առուին , դաշտին մէջ կայ ,
Խաւարումի ենթակայ :

Դէզերը ցորենի
Կը հանգչին ստուերներով տխրունի :
Համաչափ կտրուած արտերը ,
Շարքերով մը կից անբաժան ,
Պատառի մը կը կատարեն դերը :
Եւ գետակին ալիքները ոլրծուն
Պատկերները եզերքին՝ բռնեն խորը՝ հեռո՛ւն ,
Գունազան երերուն :

Անհարթ դարուվեր ,
Տագոյն ու կապոյտ լեռներ ,
Կը շրջանակեն համախաղաղակերը դաշտին ,
Ողջագութանքով մը տաք՝
Հատուերելով մինչեւ դէմի դին ,
Քողարկելով ամէնն իրենց տակ ,
Եւ կամարի արեւմուտքին
Հոյսերուն հետ նոյնալով կը կ'ըին :

Արեւին ալ չողանքները սիւն
Ոսկեզօծ ամպերու հետ — գրկում անհուն —
Կամաց կամաց վերջալոյսի կատարներէն .
Խորն երկինքին կը մխրճին ,
Մինչդեռ ինքն կ'ընէ չուանքն յամբօրէն :
Ու սեւ ձեռքը աղջամուղջին , —
Սեւութիւն մը սարսուռ —
Կը փռօցկէ մութը սրտոտ :



Ո Ւ Խ Տ Ի Ծ Ա Ռ Ը

ՄՏԵՐՄԻՍ Մ. Տ.Ի

Ամէն անգամ երբ բընութեան
Խորքերուն մէջ խօլ թափառուն
Անմեկնելի՛ յուզումներով ,
Այց մը կ'ընեմ լըռի՛ն անհուն ,
Ո՛րքան սիրեմ , դէթ մէկ անգամ ,
Տեսնել նոճին կիւսանքման :

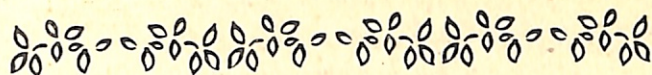
Ինքն առանձին՝ միայնութեան
Հետ անբաժան հո՛ն կը կենայ :
Ցրցուն կատարն ու սաղարթներ
Սիւքերով մեղմ՝ թոյլ փախստեայ ,
Հրաւէր յուշիկ ինձ կը կարդան . . .
Ուր կը շրջիմ խենդի նման :

Ստուերներուն երբ կը մօտիմ ,
Հին սէրերու սլահերն յիշեմ ,
Պատանութեան այրումներուն

Անմահաբեր ձենձերն վրսեմ :
Պիրկ թեւերս ալ դողդողազին
Բունը ձերմակ գրրկէն կըրկին :

Ո՛հ , քանի՛ հեղ արտասուաթոր ,
Ծունկի վըրայ սուրբ սարսուռով ,
Աղօթած եմ ըզմայլմամբ խոր ,
Վերյիշելով սէրս ու գորով ...
Բաժանումը խիստ ու խըռով ,
Վըկայ սա՛ լսկ թողուց իմ քով :

Ամէն անգամ երբ Բընութեան
Խորքերուն մէջ ես թափառուն ,
Անմեկնելի՛ խորհուրդներով
Այց մը կ'ընեմ լըռի՛ն բեկուն ,
Միա՛յն գտնեմ սէրէս անքան ...
Մեր ուխտի ծառն մըտերմական :



ԻՐԻԿՈՒԱՆ ԱՆՈՒՐՁ

Զուրի մը եզերք նըստած իրիկուն ,
Մինչ ըստուերներ թոյլ կը փըռուին դարտափ ,
Երկինք , օդ , թըռչուն , ամէնք միաբան ,
Խորունկ ներդաշնակ կ'երգեն համաչափ :
Կը ձայնակցի , ո՛հ , քերթողին հոգին
Երեկոյեան այս վեհ անհուն դաշնակին :

Երեկոյեան այս վեհ անհուն դաշնակին ,
— Զոր անտես մատներն կը զարնեն բնութեան —
Օրբերդն է անվերջ , որով սիրազին ,
Կ'օրբուի քերթողին սիրտը մանկական ,
Զուրը կը սահի , նըւաղի արեւ ,
Մեղմիկ կը շարժի հովիկ մ'իր վերեւ :

Մեղմիկ կը շարժի հովիկ մ'իր վերեւ .
Տերեւ ու ծաղիկ շունչ կ'ըլլան՝ բուրմունք :
Թուփի թեւապար թիթեռներ թեթեւ ,

Կեանքի խաղերուն տաղն երգեն խորունկ :
Քերթողն ալ ձեռք՝ ծնօտ կ'անըրջէ երկայն...
Զուրի մը եզերք նըստած իրիկունն :

Զուրի մը եզերք նըստած իրիկունն ,
Քովն ըլլա՛ր , ըլլա՛ր... սիրածը սըրտին...
Յայնժամ իրերը աղուորիկ բնութեան
Սէրս'ի ալ օծուն , ի՛նչ երազային
Քերկըրանք մ'անմեռ տային անմեկին ,
Երեկոյեան այս վեհ անհուն դաշնակին :



ԶՈՒԳԵԱԿ ԳԱՐՈՒՆՆԵՐ

Փարտեցա՛ւ ձմեռը ,
Նո՛յնպէս ձմեռն հոգիիս ցրտաշունչ :
Հովերն անոյշ սկսան հոն փչել ,
Սիրոյ հովերն են անոնք :
Ատելութեան հալեցան սառերն ,
Յոյսի գետերն կը յորդին :
Բիւր ծաղիկներ զգացման ջինջ ,
Գունազան գըլուխներին ցոյց կու տան :
Հալեցան վիշտի խայծղան ամպերն աղջամղջին ,
Կապոյտին մէջ մաքուր երազներուս :
Թիթեռները յուզումներուս նորափետուր ,
Զեփիւռներուն հետ խինդի ,
Կը թեւադրեն , կը կատակեն հոգւոյս մէջն անվերջ :
Սրբութեան ազաւնիները դուրս կ'ելլեն ,
Փակ վանդակներէն իմ սրտին :
Խորհուրդի նոր արշալոյսներ կը ծագին
Հորիզոնին վրայ հոգւոյս գմբէթին :

Հազարգունեան վերջալոյսներէ ետք ,
Վեհ յուշքերու աստղերը կը շողշողան :

Գարուն է այսօր , գարունն հոգիւս :

Կու գան մեղու-խոկերը միտքիս ,

Շինելու մեղրը երջանկութեան ,

Փեթակներուն մէջ հոգիւս :

Կուգան մետաքսաթել շերամներն ալ հրճուանքի ,

Անոր հանգիստի սեղուս բարձն հիւսելու :

Գարուն է այսօր , գարունն հոգիւս .

Բնութեան մէջն ալ գարուն :

Զուգեակ գարուններն իրար կ'ողջունեն :

Մէկը կ'ըսէ .

— «Ես մեռնող աչքին համար կը պճնազարդուիմ» :

Միւսը կ'ըսէ .

— «Ես մշտնջենի Լոյսին մէջն Արեւ-Աստուծոյ

Յաւերթօրէն գարուն եմ :

Ես Գիտակցութեան անմահ աչքին համար եմ» :

Եւ , մինչ իրար կը համբուրեն ,

Կը մրմնջեն իրարու ,

— «Մէկգմէկս'վ ենք կատարեալ» :



Ծ Ո Վ Ի Ն

Ի՜նչ ահեղ է ծովը , կ'ըսեն ,

Անպարագիծ հորիզոնով .

Որ կապոյտի ծով մ'ալ վերէն ,

Անեղբութեամբ մը հոգեթով ,

Շարժի անխռով :

Երբեմն մըրմունջ , երբեմն ալ դուռ

Զայներ ունի , կ'ըսեն , երկա՛ր . . . :

Ալիքներ շատ թաւալգըլոր ,

Ծածանումներ քընքըշարար ,

Միշտ անդադար :

Շարժուն տուններ , նաւեր մեկնին ,

Փըրփըրալից հետք մը թողլով ,

Որ երբեմն ալ իր որկորին

Կերը կ'ըլլան սաստիկ խռով ,

Անխիղճ մահով :

Մակընթացի, կ'ըսեն, յորդում,
Սարսափ կու տայ հոն դիտողին.
Կ'ողեւորի ծովը անհուն,
Այիքներն ալ կը փողփողին
Դողով լոյսին:

Ի՛նչ աննման տեսարան է,
Սրչալոյսի ցոլքերուն տակ...
Նրբ ալիքներ հարսարանէ
Կ'ելլեն կիւսի մ'իրբ հանգունակ
Քաց անդիմակ:

Վերջալոյսէ ետք երբ կամայ
Սեւնան ամպեր, վառ եզերքներ,
Քանի՛ չքեզ կ'ըլլայ՝ դիմաց
Շիկնոտ լուսնի գալը դէպ վեր՝
Խիստ յամբերեր:

Ո՛հ, չեմ տեսած ծովը թէպէտ,
Ներչնչումի ահեղ մուսան,
Սակայն դիտեմ սիրտ սիրաւէտ,
Ծով մ'է անհուն սրուն գուսանն
Պէտք է ըլլամ:



Խ Ո Ջ Կ Ա Ղ Ի Ն

ԲՐՈՖ. Ա. Յ. ՀԱՅԿԱԶԵԱՆԻ

Ինկեր ես սա անտառին եզրն՝ հողմավար, ո՛վ խողկաղին,
Կայ մէջդ կաղնի մ'հսկայ ինչպէս դանկի մ'մէջ հանճար
մ'անծիր:

Պիտի բանայ արեւն՝ ոսկի դըռներըդ նիրհող կեանքիդ,
Մայր-Բընութիւնն աղջկանն իր՝ դարնան՝ քե՛զ պիտի
ձօնէ,

Եւ ան ցօղն իր ցոլցուն՝ մարդրիտ պըսակ պիտ' ընէ
գըլխուդ:

Մուծ աշխարհ մը՝ ոլատեանէդ՝ պիտ' ողջունես տիեզերք
մ'ուր

Պաղտնիք մ'անհուն, խաւարն ու լոյս՝ կը ծընի երկ-
ուորեակներ:

Պիտի մեծնա՛ս լոյս ակերով.— ծիծերը Մայր-Բնութեան:
Քընքուշ հողեր պիտ' ըլլան քեզ փափկիկ բարձ ու
խանձարուր:

Քըրօջ մը պէս պիտի գեփիւուն օրօրէ քեզ համրոյրով:

Պիտ' թիթեռներ՝ թեւաւոր քու ընկերներ՝ հետըդ խաղան։
Գիշերն՝ անամպ պիտի հըսկէ քեզ յաւէտ, որ երբ բանաս
Աչքերդ երկինք՝ տեսնես աստղերն լուսաբիւր քեզի
ժըպտող։

Ամառուան եղի շողերուն մէջ անոյշ քուն մը պիտ' ու-
նենաս,

Զըմեռն ալ ձորձ ձիւնեղէն դուն պիտ' հագնիս որ չի
մըսիս։

Իսկ թէ երբեմն, ո՛հ, շանթազէն ամպեր մութ՝ փոթորիկով
Որտա՛ն քեզ, մի՛ վախնար, կայ Մէկն որուն ձայնէն, չայո՛,
Գուռ մըրրիկներն յաւէրժօրէն պապանձած կը քարանան...
Գիտցի՛ր, այսպէս, փառքի մը պէս բարձր ու վեհ,
պիտի մեծնաս։

Քաղուկներդ վեր երկարած սուրբ կապոյտը պիտի գըրկես,
Պիտի մըրտես անդունդներու կուրծքին մէջն ալ քու
ստքեր։

Ու դուն պիտի հագնիս հանդերձ մը կարծրը գըրահա-
նման,

Ուսիդ ձըգած փունջը մազիդ՝ քու ճիւղերն աստղերուն
չափ։

Արշալոյսներ իրենց առջի ճաճանչը քեզ պիտ' յըղեն,
Ոսկեհոռ քօղ պիտի ձըգեն կատարիդ երկնահամբոյր։
Ու թըռչուններ բիւր ձայներով քաղցրահունչ պիտի
երգեն

Ճիւղերուդ մէջ ըզմայլանքի և սիրոյ ձօներգն առտուան։
Արծիւին բոյն պիտի ըլլայ քու գագաթն երկնասլացիկ,
Վարն արմատիդ ներքեւ՝ վըրան մըրջիւններ պիտի
ապրին։

Այսպէս կեանքի բիւր ձեւերը Բերկրանքի շողերն անոյշ
Հովանւոյդ տակ, սաղարթներուդ մէջն ու դուրսն պի-
տի ըմպեն։

Արեւմուտքի պահերուն ալ խորհրդաւոր՝ պիտի խոկաս,
Աղջամուղջէ պատանքն արդեօք սեւ թելով, ո՞վ կը հիւսէ,
Արդեօք ինչո՞ւ ամպերու ծոց կայծակներ կը սնուցուն...
Եւ լոյս աստղեր կը մարմըրին հորիզոնին դեռ չի հասած։
Գաղանիքներուն մէջն այսչափ, ո՛հ, գաղանիք մ'ալ
դուն պիտ' ըլլաս։

Եւ, պիտի գայ հովանիիդ տակն աղջիկն այն սիրահար,
Հալո՛ւ սէ՛րը մերժուած, լալո՛ւ յեց կողիդ՝ տխրահառաչ...
Ու դուն իրեն պիտ' փրսփըսաս. «Մի՛ լար, դո՛ւ, աղ-
ջի՛կ գողտրիկ,

Ես ալ ունիմ վէրքեր կուրծքիս, սեւ որդեր զանոնք
բացին»։

Թափառ քերթողն ալ երազուն՝ խոնջէնքին իր՝ մոռացումն
Ըստուերիդ տակ պիտի գտնէ։ Ու դո՛ւն, նոր երգի
մ'աւելն

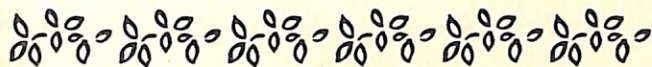
Պիտ' ներշնչես սօսաւիւնիդ սարսուռովն սրտազդեցիկ։
Զի պիտ' լըքես նոյնպէս բնաւ՝ ուղեւորն այն յոգնաբեկ,
Հով մը պաղուկ այրած ճակտին չնորհես պիտի սիրով։
Բայց պիտի գայ՝ տիեզերքն՝ իր գանկին մէջ, իմաս-
տասէրն

Այն՝ որ կեանքի լիութեան ու փառքերուն գիտակից,
Հեզիկ քայլով ըստուերիդ տակն անուշիկ՝ պտուտքելով,
Մտածումի նոր գաւառներ պիտ' ստեղծէ սա՛ Մարդ-
կութեան։

Եւ պիտ' յիշէ Յաւէրժին մեծ Օրէնքը Հոլովոյթեան ,
Երբ խողկաղին մ'իյնալ յանկարծ դադարեց իր ոտքերուն :
Բեկուն սըրտով պիտ' մըրմընջէ ծընրադիր . — «Ո՛վ

Արարիչ ,

Կեանքն իմ տըխեղծ , ըրէ՛ նըման կազնիիս այս ճոխա-
պանծ : »



ԲԱՂՁԱՆՔ ՄԸ

Միայնակ , խոկուն այցելել բնութեան ,
Կանուխ մինչ արփին վառէ արեւելք ,
Շըքեղանքով մը ցուցող բիւրերփնեան ...
Վերգարթնումի ըզգա՛լ խինդն ու վայելք ...

Անթիւ ներդաշնակ հոն ձայներ տարբեր ,
Խըմբերդ մը կաղմնն ծաւալուն , անհուն .
Խորունկ իմաստով օծուն այդ տաղեր ,
Կեանքի փառքը մեծ պատմեն անդադրում :

Խընկենի բոյրեր օղը ծաւալին ,
Գոյներ ոգեվառ ամէն կողմ տիրեն .
Կապոյտ մըշուշ մը՝ հանդերձ մերկ լեռին ,
Ամպեր մը ճերմակ կը կախուն վերէն :

Իրիկուան շուքեր նընջել կը ոկըսին ,
Ջայներ կը մեղմին գիրկը ծառերուն :

Կատարներուն ալ ճաճանչներն յետին
Մուծին կը թողուն թուխ թեփ մը թըրթռուն :

Սուրբ երազանքի , խոկմունքի երկա՛ր ,
Պահիկն է անվերջ՝ ցընծուն դիւթական...
Քանի՛ բազձալի , մոռնալ այս աշխարհ ,
Ապրի՛լ միշտ այսպէս հետն աղուոր բնութեան :



Ս Է Ր Ե Ի Կ Ե Ա Ն Ք



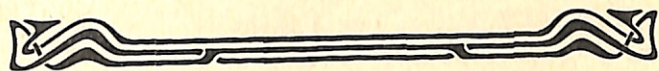
Մ Ա Յ Ր Ի Կ Ի Ս

Երբ ծընայ մութէն լոյս .
Գըգուանքներ առջի հեղ
Դուն տըւիր սիրահեղ .
Մեծցուցիր կաթովդ կոյս :
Գուրգուրանք բիւր հազար ,
Յերեկ ցայդ համաւսար ,
Թափեցիր սէրէդ ծով :
Ի՞նչ տըւի փոխարէն ,
Փոքր սըրտիս ձինչ խորէն :
— Լոկ «Մայրիկ» բառն թոթով :

Հայրիկն իմ զոհուեցաւ . . .
Որբ մ'եղայ անտէրունջ .
Հայր մ'եղար սիրաշունչ :
Քանդեւ , ո՛հ , վիշտ և ցաւ ,
Սիրոյդ բերդ չի կըրցին . —
Մայրական սիրտ անգին :

Անթիւ քու այս ջանքին ,
Փոխարէն ի՞նչ տրւի ,
Երբ եղայ պատանի :
— Լոկ «քենթուած»ս առաջին :

Ալօթքիդ իսկ հիմայ ,
Օրհնութեանդ անդադրում ,
Որ կեանքի խաղերուն՝
Կը սփռեն անխնայ ,
Անհատնում ոյժ կու տան
Յոգնածիս թոյլ , տատան ,
Փոխարէն , ո՛հ , ի՞նչ տամ ,
— Ուխտած եմ քաղցրի՛կ մայր ,
Հոգիս տալ անվրթար ,
«Աստուած»իդ աննման :



ՍԷՐԸ ՍԷՐ ԿԸ ԾՆԻ

Ի ԽՈՐՈՑ ՄՐՏԻՑ ԽՕՍՔ ԸՆԴ ՅԻՍՈՒՍԻ

Սէրդ երբ պատանի սրբոյս մէջ ծընաւ ,
Երբ ըզքեզ ճանչցայ փրկութեան ազբիւր ,
Ծիշդ ան ժամէն ես նոյն չէի բընաւ .
Առի նոր ոգի , ըզգացումներ բիւր :

Կեղծիքն ու սուտը ձրգել ուխտեցի ,
Սըրբել մեղքերէ հոգիս անմաքուր ,
Որ քու սէրդ ամբիժ — գոհար մը . — խեցի
Սըրտիս մէջ՝ պահուի թովքով թաքթաքուր :

Քու սէրէդ ծընան սէրեր մը վըսեմ ,
Երկնի Հօրդ հանդէպ , Կեանքին , Մարդկութեան :
Սէրերն այդ անոյշ ընդմիշտ կը տեւեն ,
Հըրճուիմ անոնց հետ խինդով մ'անսահման :





ԱՆԿՈՒՄ

Սեւ փոթորիկ մ'հոգւոյս մէջ ,
Փոթորիկ մը քայքայման ,
Կը մըռննչէ կայծակնակուռ ամպերով :
Եւ կը քակէ մի առ մի ,
Եւ կը ցրուէ մի առ մի ,
Քարերն ամուր նկարագրիս շինուածքին ,
Բիւր ճիգերու տըքնանքովը կառուցուած :
Կէսն եմ իջեր բարձրութեանն ,
Բ'հ , մաքրաջինջ իմ կեանքին .
Այլակերպման գաղաթն հազիւ կ'երեւայ
Հերմոսնական լեռներուն :

Ո՞ւր կը տանիս զիս , անգո՛ւլթ ,
Այս մըրբրկուած կիրքերուս մէջն ամենի ,
Դուն իմ թեւէս պինդ բըռնած ,
Ո՞ւր կը տանիս , ըսէ՛ , ո՞ւր . . .
— Մ'ահուան ձորը , պատանքս իմ ուր փըռեր ես ,

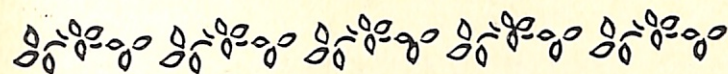
Մէջն որուն զիս պիտ' փաթթեա :
Թո՛ղ , ճշմարիտն ըսեմ՝ քեզ :
Ես քեզ հրեշտա՛կ կարծեցի ,
Եւ երկնային ջինջ հուրի .
Բայց դո՛ւն . մեղքին պատուիրակ ,
Ու բարութեան դո՛ւն դահիճ
Եւ բարձրութեանս յիսերիմը՝ քե՛զ գըտայ :
Քու աչքերուդ բոցն ինծի՝ խաւար դիւածին ,
Եւ քու սըրտիդ բարախները ցանկաշունչ ,
Կ'ըլլան մահուանս ցուրտ խորշակն
Որ կը մարէ կեանքիս ճրագն յուսավառ : —
Ու ես կ'իյնամ դիակնացած՝ քու ոտքին . . . :

Զի՛ս փըրկեցէ՛ք , զի՛ս փըրկեցէ՛ք անկումէս . . .
Սեւ մազերովն իս կապեց ,
Եւ նայուածքին կայծակով ,
Զիս շանթահար տապալեց :
Ո՛հ , փըրկեցէ՛ք , շո՛ւտ , փըրկեցէ՛ք անկումէս :
Մեղքի գայռին մէջն եմ ինկեր . . . Թալթալուն ,
Եւ գեանասող տենչանքներու օձերը
Հոգւոյս վիզն են փաթթըներ :
Թո՛յն-ըզգացման աըզրուկներն ալ արինխում ,
Սըրտիս երակն են պատուեր :
Պիտի մեռնիմ , չի կա՛յ մէկը զիս փըրկող . . . :

— «Եկո՛ւր ինծի , ո՛հ , եկո՛ւր ,
Ես Փըրկիչդ եմ , ինձ եկո՛ւր . . . » :
— Սնծանօթ չէ այս ձայնն ինձ . —

Կու գա՛մ քեզի , Փըրկի՛չս իմ .
Աղատէ՛ զիս անկումէս :
Սիրոյդ ոսկի թելովն սըրտիդ՝ զօդէ՛ սիրտս :
Ու փոթորիկն հոգիւիս ,
Խաղաղէ՛ շո՛ւտ , խաղաղէ՛ ,
Գալիլիայի ծովուն պէս :
Եւ տա՛ր զիս անքոյթ ափունքն երազուած ,
Հեռո՛ւ , հեռո՛ւ , մի՛շտ հեռո՛ւ ,
Այն կենսաստղան Համբարուէն կախարդիչ :





Ի Տ Է Ա Լ Ա Յ Ի Ն

Կը տենչամ ես նախ ըզգալ քեզ ,
Ո՛վ իտէալի մաքուր էակ ,
Ներքնաշխարհիս մէջ թաքուն , հեզ ,
Շունչի մը պէս փայփայունակ :

Օ՛հ , ես կ'ըզձամ քեզ հանդիպիլ ,
Երազներուս ուղիին մէջ ,
Թուփերուն տակ երթալ մէկտեղ ,
Արցունքովս ջինջ ծաղկած էջ էջ :

Կ'երազեմ , ա՛խ , ըլլա՛լ քեզ հետ ,
Բարձունքի մը գագաթը չվեհ ,
Թեւեր առնուլ՝ սուրալ յաւէտ ,
Գտնել սիրոյ ակըն Եահվէ :

Եւ , կը բաղձամ շրնչել մեր սէր ,
Յաւերթապէս մեր սրբերէն ,
Լեցնել անհունն , մահի՛ն վըսեր ,
Կեանք տալ անջինջ՝ Յիսուսօրէն :





ԵՐԱՋԻ ՄԷՋ ԵՐԱՋ

Պուրակին մէջն էինք մենք,
Ուր արեւը պըսակ կ'ըլլայ ծառերուն,
Առանձնութեան մեղրէ գետն ուր կը հոսի:
Ուր հըրճիւր սօսափին հետ՝ ծառերուն,
Հոգւոյն քընարն աղուածայն,
Կը թըրթռացնէ մեղմօրէն:
Պուրակին մէջն ուր ըստոյգ,
Գեղեցկութիւնն աղուոր բնութեան կը շիկնի
Քու գեղեցիկ կոյս տեսիլիդ առջեւը:
Պուրակին մէջն առանձին...
Ուր Անուրջը աղաւնիի թեւերով
Մեր սիրոյն շուրջ կը յածի:
Ուր կարիճներն չեն սողոսկիր թոյն-մեղքին,
Վերածնունդի երգեր

Հիր ըղգացման վարդերուն տակ քընքչենի :
 Եւ մենք երկուքս — զոյգ մը ճաճանչ — կը ձուլուինք
 Զինջ աստղի մը լուսածին ,
 Մէջն ըստուերին պուրակին :
 Նոճիին տակ երկնահամայր , միայնիկ ,
 Կ'ըղձայիր դուն , ո՛հ , ինծի
 Պատմիյ երազդ այն օրուան :
 Արցունք մը կար աչքերուդ մէջ մեղեքիկ . —
 Յօղ մը՝ ինկած կասուտակի բաժակին :
 — « Պատմէ՛ , ըսի , սիրելի՛ս ,
 Թերեւս սրբուէ քրչիկ մը լոյս մեր կեանքին
 Խոց խորշերուն սեւ , մըթին :
 Ու դուն պատմել ըսկըսար ,
 Զեփիւռային հեւքով մը :
 — « Խնչպէս շանթը վայրահակ
 Կը ջախջախէ մեծ կաղնին ,
 Իր անկումի խօլ զայրոյթէն , նախանձէն :
 Նոյնպէս մարդիկ չարակամ
 Քանդիչն ըլլալ ուզեր են ,
 Մեր սէր-կեանքին բարձրութեանն . . . :
 Կը տեսնէի երազիս մէջ որ . . . ո՛հ , ո՛հ . . .
 Բաժներ էին մեզ իրարմէ առյաւէտ :
 Ու ես երկա՛ր . . . Գերեզմանիդ այցելու —
 Բու մը եղայ ողբասաց :
 Եւ վերջապէս անդրաշխարհի ափունքը ,
 Քեզ գըտայ ես , քեզ փարեցայ սրբապալին :

Միթէ կըրնա՞յ բաժնուիլ
 Շողը՝ լուսնին ճակատէն արծաթ՝ լուսագեղ :
 Սիրող սրբաբեր Շող-Լուսնակին են նրման :
 Երանութեան ու փառքի
 Վայրն էինք մենք , զոր մարդերը կը կոչեն
 Վերջնակէտը Տառապանքին ու Երկինք :
 Բիւր պալատներ աղամանդ ,
 Եւ փողոցներ սկեղէն .
 Շափիւղ , տըպաղ , յակինթ դրոներ , կարկեհան ,
 Ու ձեղուններ արեւներով կանդեղուած :
 Երգ , ալելու ցընծութեան ,
 Քընտր , տաւիղ ու բանդիւ ,
 Սէր , խընդութիւն եւ ժպիտներ անհամար ,
 Կը վայլէինք անխտիր :
 Այս ամէնուն մէջ յանկարծ ,
 Վերցիշում մը ունեցանք :
 — Թէ մարդերը աշխարհին
 Մեզ ատեցին հոգեւին :
 Ու մենք զարկինք մեր թեւեր ,
 Դէպ ի գահը Արարչին :
 Ո՛հ , կը զգայինք մենք ըղմեղ ,
 Ըզմայլումի ծովի մը մէջ խո՛ր , անծի՛ր . . .
 Հուսկ հասանք մենք : Բիւր արեգներ չեն կըրնար
 Կազմել հըսկայ լուսեղէն
 Գահն Արարչին . — ալը Լոյսին ինք միայն :
 Ուր սուրբերը , հրեշտակներն ալ ձկնափայլ ,

Մեր աստղերուն ճիշդ նման :

Անտես էին Լոյս-Աստուծոյ փայլին մէջ :

Երկիրպագինք երեք հեղ ,

Մըմընջեցինք միասին .

— «Մենք սիրեցինք միշտ իրար

Քայց մարդիկ մեզ ատեցին...» :

Եւ լըսեցինք նոյն հետայն ,

Ձայն մը քաղցրիկ մեղ կու գար

Ու մեր հոգին կը յուզէր ,

Ջըրվէժելով հո՛ն ցընծութեան յորդ գետեր :

— «Ե՛ս կը սիրեմ երկուքդ ալ» :

Ու արթընցա՛յ... չէի գիտեր թ'երա՛յ մ'էր... :

Կը հընչէ դեռ ականջիս .

— Ես կը սիրեմ երկուքդ ալ» :

Մըտիկ ըրէ՛ , ո՛վ հոգի՛ս ,

Թ'ե արփիններն ընկըզմ'ին ,

Խաւար հագնին աստղերը ,

Ու տարերքներ մըռընչեն ,

Եւ տիեզերքն ոչինչին գիրկը նետուի ,

Հաւատա՛ որ մենք կ'ապրինք :

Սէրը նիւթ չէ , չի մեռնիր» :

Յետոյ քաղեց ծաղիկներէն պուրակին ,

Նունուֆար մը գեղեցիկ ,

Եւ ինձ տըւաւ ի նշան

Յաւերթութեանն իր սիրոյն :

Մինչ սարեկներն իրիկուան

Ջըւարթ զըւարթ կը դառնային մեր շուրջը ,

Սիրաթաթախ երգերով ,

Մեր սըրտերը կ'օրօրէին հեշտօրէն :

Կը սկըսէին մանիշակներն հեզոգի

Կապտապուռնակ թերթիկներն լար ծըռել ,

Բոց զանակող կայծոռիկներն աղօտել :

Վերջալոյսի վերջի շողը մինչ մեկնէր ,

Ճամբայ ինկանք դէպ մեր հիւզերն առանձնակ :

Արթընցա՛յ... ո՛հ , այս ամէնը լոկ երա՛յ մ'էր...

Անկողինիս մէջն էի :





ԻՆՉ Է ԿԵԱՆՔԸ

Կեանքը միայն չէ արտ'սուք,
Երկինք միայն չէ ամպոտ.
Ժըպիաներ կան անմեղուկ,
Կապոյտ մըն ալ անշըփոթ:

Ժամեր օրեր կան հրճուանքի,
Օրեր ալ լուռ սուգի սեւ:
Մարդիկ այսպէս այս կեանքի
Բեռը՝ կը զգան խիստ թեթեւ

Կեանքն է անուշ իր մահով,
Վարդն ալ խընկոտ փուշովն իր:
Գաղանիք մ'ահա՛, մեծ՝ խըռով,
Զոր չընդգրկեր խելքին ծիր:

Եթէ կու լաս, ժըպտէ՛ արդ.

Թէ կը խընդաս, լա՛ց հիմայ:

— Գիրկընդխառնում մը կախարդ —
Որով գերուինք ախամայ:

Երանի՛ բիւր այն մարդուն,
Որ արցունքին մէջ ժըպիտ,
Մահուան գիրկն ալ կեանք մ'անհուն,
Տեանն՛ ջանայ անքրթիթ:



ՀԱՒԱՏՔԻՍ ՀԵՏ

Քու շիրիմի հրրանունկին
Ցօղերն առտուան՝ հուր չըրթունքով
Ես ըմպեցի գորովագին:
Թարչամիլն իր տար ինձ խըռով.
Արցունքներն իմ զինք ցօղեցին:
Ծաղիկն ըզգաց ցաւիս լեզին:

Քու շիրիմի նոճիկն սեւ,
Մըտերմացայ ես հոգեւին:
Տըւաւ ճիւղ մ'ինձ սըգատերեւ
Շինելու իմ հառաչիս վին:
Ես ալ նըստիլ խոստացայ իր
Ըստուերին տակ՝ լճու վըշտակիր...

Ըստուերին տակ մութ մահածին,
Քու ցուրտ քարին գըլուխս գըրած,
Երկնն՛ վերջը՝ իմ ցաւ-կեանքին...

Ըղձանքներուս երազայած ,
Եղաւ ինծի — շատ տարիներ —
Մոռցնող պահը՝ մահուանդ եղեր :

Դաշոյն մ'առի , սեւ գիշեր էր ,
Մըրըրիկ մը կը սըփռէր մահ՝
Մեռնի՛լ ինծի շիրմիդ քովեր ,
Վերջի յոյսս էր , միակ գործս , ա՛հ...
Բայց Հաւատքս հոն թեւէս բըռնեց ,
Ըսաւ մեղմիկ , ուսին իմ յեց :

— «Ամէն գարնան կը բողբոջի
Հըրանունկը , տե՛ս , շիրիմին :
Համբուրէ՛ զիս... : Գու անուրջի
Հըրանունկին ալ յաւերժագին
Պիտի ծաղկի : Այս համբոյրէն
Նրգերդ յոյս , կեանք պիտի խընկեն :

Դո՛ւ այն ատեն նոճին վարդի
Պիտի փոխես , պիտի մոռնաս
Բիւր վիշտերդ այն կախարդի՝
Անյուսութեան մօր վաղահաս :
Պիտի ձայնես իր շիրիմին :
— «Ե՛լ , ողջունե՛նք ծագող Արփին» :

Համբուրեցի՛ զինքն ես լալէն...
Դաշոյնն ինկա՛ւ , ա՛հ , իմ ձեռքէն :



Մ Ե Ղ Ա Յ Գ Ր Ի Չ Ս

Մեղայ , գըրի՛չս , ես անարի
Անսէր սրբաով ըզքեզ տարի .
Քեզ լըքեցի , չի սիրեցի :
Մոռցայ խոհերն իմ երկնացի :

Մեղայ , գըրի՛չս , մեղքը սեւցուց
Սուրբ ջինջ հոգիս սիրակառոյց :
Անոյշ երգը կը նրմանի՝
Պիլծ ականջիս՝ խըռպոտ ձայնի :

Մեղայ , գըրի՛չս , քերթողական
Հուր երազներ մերթ մերթ անկամ
Թըռիչ տըւին իմ խանդերուն ,
Ես մարեցի իմ ցուրտ սըրտում :

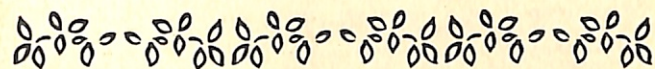
Մեղայ , գըրի՛չս , սէրըս քեզի—
Ամեր առաջ ես ձօնեցի .
Փոխան սիրոյս դառն մոռացում
Տիրեց ներսըս դատարկասուն :

Մեղայ, գըրի՛չս, մեծ մեծ ուխտեր
Շուտ իմ մէջըս դարձան ախտեր :
Խորհուրդներս՝ չինուած երգեր՝
Մեռան անձայն՝ թողլով վէրքեր :

Մեղայ, գըրի՛չս, ո՛հ, այս փամէն
Կ'ուզեմ թօթվել անցեալս ամէն :
Եւ այս վերջին, այս առաջին
Ուխտն եւ խոստում պիտ' չի կորչին :

Մեղայ, գըրի՛չս, ա՛լ ասկէ վերջ
Բոլոր մեղքերս, խոհերս ըստերջ,
Պիտի մոռնամ... սիրե՛մ ըզքեզ :
Ա՛խ, ներէ ինձ գըրիչս իմ հեզ :





ՀԱՅՈՒՆ ՈԳԻՆ

Հայ աշխարհի հորիզոնէն ան կ'անցնէր .
Երբ աչքերս՝ պատած մըշուշն արցունքի
Յոյսի համար դէպ ի երկինք վերցուցի :
Կուրծքին սեղմած մանկիկ մը քուն , յառա՛ջ վեր ,
Սրբաթեւ արծիւ սաւառներ :

Կապոյտին խոր ծոցն՝ իրենց բոյն , ծըւարած
Աստղերն . — նիրհող կայծոռիկներ . — քուն էին :
Մինչ կը հալէր՝ ձոյլ մը արծաթ՝ կէս լուսինն .
Գիշերն ալ սեւ մէկ նըկարիչ մութ մը բաց՝
Ներկէր իրերն ամէն դիաց :

Եւ կը սուրար . հագած ունէր սեւ շրդարչ ,
Սուգին համար հայ կոյսերուն , մայրերուն :

Աչերն զուգեակ կորիզն աստղին այն փաղփուռն .
Գէտն որուն լոյս՝ կ'ըլլայ իրեն ծրփուն վարս
Լուսաթըրթիւ , մըշտաշարփ :

Ունէր թեւեր . դարերն տըւին թեւ իրեն :
Խոյանք մ'ունէր . . . Նըպատակ մը զինք կը վարէր :
Հայուն փառքի պուրակներէն քաղեր էր
Փունջ մը համեստ՝ ծաղիկներու դունեղէն ,
Ծըլած Հայուն արեւէն :

Փունջին վրայ ցօղեր կային . — արցունքներ
Հայ աչքերու . — որ ա՛յնքան շատ կաթեցին :
Մինչ ինք կ'անցնէր՝ լոյս սերմիկներ կենսածին ,
Քանդուած դիւղի , քաղաքներու թափթըփէր ,
Ուր ծաղկէին նոր թըփեր :

Ու կը շտապէր դէպ շիրիմներն անծանօթ՝
Մարտիկներուն հայ ծընունդի՝ քաջարի ,
Որ Պատիւի , Գաղափարի և Փառքի
Քանդակեցին կոթող մ'անջինջ , անկարօտ
Պըսակներու և նարօտ :

Կը ցանցընէր ծաղկի փունջէն թերթիկներ
Անոնց հողին՝ լոկ գիշերուան ցօղով թաց .
Որոնց վրայ ամէն իրկուն բու մ'կուրցած՝
Կը վայվայէր մօր մը փոխան աղօթկեր
Ու քոյրերու խընկաբեր :

Ըստեղծագործ Ոգին Հայուն՝ կը մտնէր
Ամէն հայ տուն որ դեռ կանգուն՝ կը խոկար .
Յոյսի ցոլքն հոն կը հոսէր ժպտուն , սիրաբար ,
Սիրականն իր լացող աղջնակն , մայրն՝ որբեր ,
Կը սփոփուէին քաղցր ընտել :

Հայը նըստած՝ սեփ սեւ մուծին աղամայ ,
Լըքունն ու վիշտ պատած ընդմիշտ իրեն շուրջ ,
Վըհատութեան արցունքներն՝ իր աղի սուրճ ,
Կ'ըմպէր մինակ . . . Ու չէր նետեր Եւրոպա
Նայուածք մը լոկ հեռակայ :

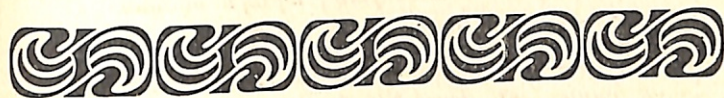
Բայց ահա՛ , տե՛ս , Հայուն Ոգւոյն՝ սիրտն Հայուն
Յաւերթական օթեւանն է՝ իր սիրած :
Հո՛ն , այս ժամուս , շողերն ճակատին , աչքին կայծ
Անկիւններուն իսկ մըթագոյն տըւին գոյն ,
Եւ Յոյսին ալ յարութիւն :

Վառեց Ոգին՝ ճըրա՛գն անոր Հաւատքին ,
Կապեց գօտին ճըշմարտութեան յաղթապանծ ,
Արդարութեան հագցուց զըրա՛հն ոսկեմած :
— «Ե՛լ , ե՛լ ոտքի , կեանքի մը մէջ խաւար՝ ծին
Շուրջըդ աղգեր կը մաշին :

Խնձ հետեւէ՛ , դո՛ւն , անխոտոր» . ան ըսաւ :
Արեւելքի Աստղը իրեն հետ ընկեր ,
Կը սըլանար — մուծին մէջը կայծակ մ'էր —
Վերածնունդի երգեր

Անցեալն Հայուն և ապագան, խինդն ու ցաւ,
Կընքած՝ Հոգւոյն մէջն անբաւ:

Հուսկ հասաւ ան՝ խորանի մը Յիսուսեան,
Մանկիկն անոյ՝ գըրկին՝ դըրաւ հեզօրէն
Պատկերի մ'ըօլ Սուրբ Յարութեան նըկարէն:
Մանկիկն, ո՛հ, այդ՝ կ'ուզէս գիտնալ, բարեկամ.
— Վերածընուող Հայն է Ան:



Տ Է Ր Վ Ի Շ Ը

Ճամբայ ելաւ Տէրվիշը,
Նանախ մ'ուսին, ուխտին պէս կուռ և պողպատ:
Չախը համբիշ մը սաթէ,
— Իր օրերուն պէս դեղին. —
Մ'եղբամոմի սառ կաթիլներ՝ հատիկներն
Որով կը համբէր իր կեանքին
Վայրկեանները, խոկերը,
Ասուպներու պէս թռչող:
Աջին մէջն ալ եղջիւր մը,
— Չէր ա՛յն եղջիւրն Հերմէսին —
Որուն վրայ ճաճանչ աստղեր՝ Արուեստը
Մահիկով մը լուսնային,
Իմաստնօրէն դրօշմուած էր նըրբագիծ:
Կըռնակն ունէր մ'որթ մ'ուլի,
Մորթած ուխտին սակըրով,
Նըւիրման օրն երջանիկ:
Եւ թիկնոցին տակ լայնշի՝

Քարայրներու, ճրգնումի
Մուկն էր գաղտնոյդ, պահւնւած :
Ակօսուած սեւ ծալքերով
Գօտիին մէջ Պարսիկի
Անապատի բարկ բոյր մը դեռ կը ծխար :
Պարեգօտ մ'ալ ճեղքուած ,
Զիդ կ'երկարէր մինչ ոտքերն
Իր մերկ , որուն վաղած էին ածխացած
Ըսպիններ սեւ . — խածուածքներ
Սեւ քարերու . — ակռաներ
Անմարդակոխ ճամբաներու վայրենի :

Իր հետ ան չի տանիր ժպիտ ,
Ոչ կարօտի հալած կըսկիծ . — արցունքներ :
Հայրենիքի մ'երազն ալ
Չասողազարդէր գիշեր կեանքին երկինքը :
Իր չըրթները տապահերց ,
Չեն համբուրած գաւաթը
Մըտերմութեան սուրբ խընջոյքի սեղանին :
Շունչ մը սիրոյ գըգուանոյշ
Չէ փայփայած հեղ մը կուրծքն իր արեւկէզ :
— Միայնութեան ուխտաւոր . . .
Կ'անցնի՝ ինչպէս գարնան ամպի մ'ըստուերը :

Չեռքով դալուկ , օր մը՝ երբ
Գիտակցութիւնը բացաւ
Վարագոյրը կեանքի . — հիւսուած թելերով
Պատրանքներու վշտերու :

Թափարեմէն աշխարհի
Երբ որ լըսեց ժըխոր մը սեւ , անխմաստ
Եւ երբ տեսաւ թըմբիրը
Խօլամական ցեղերու , լոկ նախճիրի
Անյագ տենչէն արթննոյդ արջ մը անխիղճ ,
Սիրտն ալ որջ մը՝ գարշ ոգիին աւերի . . . :
Ո՛հ , այն օրը , այն գիշեր ,
Վազեց ելաւ թասուն , հեղձ ,
Ոտքը բոսիկ , մազերն հովուն խօլադին ,
Երկնամօտիկ լերան մը ցից գազաթիւն :
Ուխտե՛ց հոգւով ա՛յն գիշեր .
Ասողաճամուկ , անլուսին ,
Աչքն Անհունին բեւեռուն ,
Ըլլա՛լ պարիսպ արդարին ,
Կուռ վահան մը ճըշմարտին :

Ճիշդ այն օրէն ճամբորդի
Յուպը վերցուց ու քալեց :
Յուպին ծայրն ալ նախախը
Մահիկանման կը չողար
Մութ անցքերուն , իր վրայ :
Կըտեց քաղաք , լեռ՝ սար ու ձոր . հուսկ հասաւ
Աշխարհը սեւ՝ զուլումի :
Եւ երբ դըրաւ ոտքն անոր , պահն էր գիշեր :
Խօխտմներէ , ձորերէ ,
Սեւ ագռաւի սեւ կռինչներ , ոռնուփներ
Դիպպատառ գայլերու ,
Փուշ սարսուռներ կը լեցնէին մարմինն իր :

Մուխին մէջը իր դէմը՝
Կարմիր հրդեհն մ'ալ լեզուներով վագրերու,
Վերի աստղերն ալ անմեղ,
Կ'ըզձար կըլլել, լափլիզել:
— Հայ գիւղակ մին էր որ կ'այրէր...
Քիչ մ'անդիէն, ծառերու տակ մութ կանանչ,
Սիրտ դաշտնու ճիւղերով
Սուրբ պատիւին՝ կարասի
Ողբը կ'երգէր հայ կուսիկ մը լըկըւած...

Մըրըրկեցաւ իր հոգին.
Յիշեց, յիշեց հին օրեր...:
Անեղաշունչ հառաչով
Իր՝ բացուեցան յիշատակի պալատին
Դռներն՝ օծուած արցունքներու արծաթով,
— Այնամպրան Պաղտատի —
Ուր կը շրջէր Արեւելքի Մաւրիկը,
Սաւառնաթեւ լայն ու թըխպոտ ըստուերէն՝
Ծըւէն մ'ալ էր լինկը՝ Մայր
Հայաստանի մերկ ուսին,
Ոսկի թագ մ'ալ Շահնշահի՝ կտուցով
Իր հիւր դընէր, հայ Առիւծին, Բագրատի:
Եւ ծաղկեցան հայ գիւղեր.
Քաղաքներն ալ պըճեցան
Ընծաներով Արուեստին:
Պերճ թագուհի, հայ Անին
Եօթնագունեան կապեց դօտին ծիրանի:
Խոկաց, յիշեց այս ամէնը:

Ըսաւ. — «Միթէ և չէ՞ այս
Այն ցեղն անմեղ. — անթառամ մէկ ծաղիկը
Քնուածեան և երկինքի. — որ չա՛տ չա՛տ դարեր,
Սրարատի լեռներուն մէջ. — օրըցը վեհ. —
Փառքն օրեց զինք, որուն գանկը հանճարեղ՝
Եղաւ ջահը խաւարածին Ասիոյ:
Չէ՞ այս այն ցեղն. — որ կանգնեց
Ըստեղծագործ ձեռքերով,
Բիւր անգամներ աւերուած
Տաճարն ու տունն հայրենի:
Չէ՞ այս այն ցեղն. — որ հիմա՝
Ազատութեան ցանած սերմերն Արեւելք
Կը ցնցուղէ շաղն ու ցօղովն արիւնին:
Այո՛, այն ցեղն որ կը մորթեն
Գառնուկի մը պէս մաքրագեղմ,
Նախատօնին փըրկութեան»:

Այսպէս անցաւ ա՛յն գիշեր...:
Արշալոյսը կարմիր ներկած մազերն իր,
Հայ կոյսերու ջինջ ու բոսոր արիւնով,
Ներբանն ոսկի կը դնէր
Լեռան բարձր կատարներուն, քան զի ան
Լոյս բերերով էր տեսած վարը՝ դաշտերն
Ուր կը մխար տաք մութին հայ շէներու,
Որ պիտ' խանձէր նարգէս պըճեղն ոտքերուն:
Արեամբ կարմրած ցօղն իր մատը՝ կը ցուցնէր
Ողջ փըշրուած հայու գանկեր, ոսկըրներ,
Շառալ գիւղեր. — դէզ վարդերու. — բըռնկած

Անհղ բոցովն վրէժի :
 Տըխուր արխուր Տէր իշը ,
 Այս ամէնը , զերդ թունոտ խոտ , մըտքին մէջ
 Կ'որոճար լուռ , կը քալէր...
 Սըրտին զարկովն յորդ՝ համբելով ոճիրներ
 Աւազին չափ անսպասին իր երկրի :
 Ծիւծիւներու հետ՝ զօղանչներն աւարի
 Կարճաններուն , ձորին մէջէ կը լըսէր :
 Քովը դըդուզ վըտակին հեղ մ'ալ Տէրվիշն
 Ուղղեց նայուածքն... արիւն , արիւն... կը հոսէր :
 — «Երթա՛մ , ժամն է փըրկելու .
 Դէմի քաղաքն , ս'հ , կը զարնեն , կը զարնեն »:

Մըտաւ քաղաք Տէրվիշը :
 Կիրճեր ձեղքող ձերմակ հեղեղ մ'ամբոխը
 Փողոցներէ կը խուժէր
 Հըրապարակը քաղքին :
 Նոր Մովսէս մը՝ տենչար մէկէն պատըռել
 Կարմիր Ծովն այս արիւնի :
 — «Կեցէ՛ք , կեցէ՛ք , Միւսլիմներ ,
 Մարգարէին զաւակները դուք չըլու ,
 Զեզի պատգամ եմ բերեր :
 Բոյրն խեղդել չէ կարելի ,
 Վարդն ոտքի տակ ճըզմելով :
 Սուրով զարնել չոյն արիւնոյն
 Է յիմարի խալ մ'անմիտ :
 Դըրէ՛ք պատեան ձեր թուրեր ,
 Եւ հրացաններ պատի տակ :

Գիտցէ՛ք , գիտցէ՛ք , գիտցէ՛ք որ
 Սուբերնիդ ձեր կոյն , տուներնիդ գերեզման ,
 Արցունքն Հայուն՝ թոյն ձեր հացին աւարի ,
 Եւ կըտաւներն Հայ կիներու ժըրաջան
 Բոցէ շապիկ պիտ' ըլլան ձեզ :
 Պիտի ծաղկին աւերակներն այս՝ վաղը ,
 Մ'եսակ , շուշան պիտի ծըլեն հողերը
 Կոտորածի զոհերուն :
 Այս է պատգամս , ս'վ թուրքեր ,
 Պըսակէինք թ'այս ազգը
 Գուրգուրանքի ձեր դափնովն ,
 Զի պիտ' ըլլար ձեր ճակտի գիրն արիւնով
 Եւ Հըռովմին , Բաբելոնին պէս գըրուած... :

Իսկ ամբոխը , կատաճ գազան , պահ մը պիրկ
 Կեցած կարծես կը կըշռէր հարուածը ,
 Սօֆթայական ճիրաններն իր՝ սուր ցըցած ,
 Յարձակեցաւ Տէվրիշին :
 — «Ալ բա՛ւ , ալ բա՛ւ , պիղծ ուրացող դու կեալուր»:

Ինկա՛ւ Տէրվիշն... արծաթափայլ մօրուքը
 Քըրքմածաղիկ ներկեց ժայթքը արիւնին :

— «Սիրտն հանեցէ՛ք , սիրտն հանեցէ՛ք , կեալուրին ,
 Շան մը տըւէ՛ք , որուն սիրտն
 Հազար անգամ է մաքուր »:
 Կոկորդալիր կը դռէր
 Հրահանգիչ ծեր Մուլան :





ԾԵՐՈՒՆԻ ՄՇԵՑԻՆ

ԻՐ ԹՈՌԱՆԸ

Եկո՛ւր, գազիկ՛ս, ոլջագուրեմ քեզ,
Այ հասկցայ որ Հայն է ազատուած.
Հայը դարաւոր, Հայը վշտակէզ
Այ փրկեր է մեր Տէր-Աստուած:
Եկեղեցին ալ աւետեց խնդուն.
«Եղբարց մերոց գերելոց ազատութիւն»:
Եկո՛ւր, թոռնիկ՛ս, զաւակ նահատակ հօր,
Հաճբուրեմ քեզ, պատմեմ ի՛նչ որ նոր...:
Ո՛հ, քու ալեւոր, հանին սգաւոր,
Ճիշդ անցեալ տարի, բուքին էր կարծեմ,
Ճերմակ մազերով, կարօտով խոր,
Իջաւ գերեզման՝ անբուժ կրակիծէն:
Շա՛տ արցունք թափեց, եղբերգեց շատ,
Նահատակ հօրդ բազուկն անվշատ,
Որ ֆէտայիներու շարքին մէջ հերոս
Ինկաւ բուժմանն համար կուրծքին՝ Հայաստանի արիւն
նահոս:

Մանուկ մ'էիր դեռ , դառնուկ մը փոքրիկ ,
 Երբ Բիւրաբեր անբարոյ և արիւնկալ ,
 Դեղձան մազերով , սէրվի հասակով քու քուրիկ
 Առին տարին... ա՛խ , անգութ ժամանակ :
 Ի զո՛ւր էր բողոք , ի զո՛ւր լաց ու պաղատանք .
 Իր Հիմէնեան քօղն եղաւ իր պատանք :
 Հայուն՛իք , որդիք Հայաստանի ,
 Ձեր տանջանքէն ո՞ր ժայռ-սիրտ չի սասանի :

Այլ քանի անգամ անօթի զօրքին
 Փորը կըչտացուցինք , բայց կիրքն էր անյագ...
 Անթիւ արշաւանք , բիւր մահեր կրկին ,
 Մեր սուրբ ժամն ու պատիւն նորէն ոտքի տակ :
 Բայց երբեմն հերոսներու ալ
 Յաղթական դրօշը ցնծուն ու ծալծալ
 Սաւառնեցաւ սաղայելի բանակին վերեւ ,
 Հայուն իբր ազատութեան յոյսին միակ արեւ :

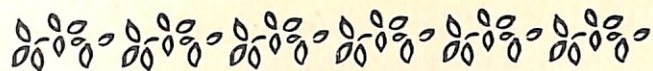
Եւրոպան լսեց , անգութը լսեց ,
 Սարսուաց ուժգին ջարդերէն Հայկեան ,
 Դրժեց հայ-սուրին տալ փառքի դափնին վէս :
 Կռիւ հայկական , կռիւ պատմական
 Յորում Հայը գրեց անխափան ,
 Սարերու վրայ , ձորերու մէջ կաթիլներովն իր արեան
 Մահ կամ ազատութիւն այս Հայրենիքին .
 Միլիոններ են որ կը տառապին :

Արարի՛չ զթաց :
 Հայուն վսեմ գործ պսակեց բարեկամ-թշնամին ,

Ազատութեան փողը հնչեց համատարած :
 Բռնակալութեան հիմերը թէ դեռ կ'երեւին ,
 Յաւ չէ այդ , թոռնիկս աշխոյժ .
 Այսչափն ալ բերէ մեր վէրքին բուժ :
 Յնծացէք դուք անմահ քաջեր ,
 Լոյս տեսան ձեզմով մեր տժգոյն աչեր :

Ուրեմն մանդաղդ ա՛ռ , դէսլ ի դաշտ գնա՛ ,
 Տո՛ւր ազատութեան այս աւետիքն խնծղուն ,
 Թո՛ղ անվախ ըլլան որդիներն Հայկայ ,
 Փարատեն ցաւերն հին , հին կսկիծներն անհուն :
 Ազգերու ալ եղբայրութեան հնչեց երգը յամբարար .
 Թո՛ղ ալ ցնծա՛ Մայր-Հայաստան դարէ դար :
 Շո՛ւտ , շտապէ՛ դաշտ , բայց սիրակա՛նս աղու ,
 Մի՛ մոռնար զէնք մ'ալ հետ տանելու :





ԱԻԵՐԱԿՆԵՐՈՒ ԱՅՅԵԼՈՒՆ

ՀԱՅԱԳԷՏ ԲՐՈՑ. ՄԱՐՐԻ

Ա.

Որդիական ձեռքերովն ու արցունքով
Հողի դրրաւ իր ծեր մայրը՝ հօրը քով,
Տունը մընաց լըքուած, ամայ սրբոյ մ'պէս,
Ուր ոչ մէկ իղձ կ'արձագանգէ սիրահունչ:
Վըճուեց մեկնիլ: Առաւ պարկը այծենի,
Ջրգեց մէջը չոր հաց մ'իւր մօր եփածը:
Կորագըլուկն՝ վերցուց ցուպն ալ պառաւին՝
Դրբան ետին պահ դըրուած: -- Ո՛վ հայրենի
Խարխուլ արնա՛կս, մընաս բարո՛վ» -- ըսաւ ու
Հուռ մեկնեցաւ:

Ուղիներէ ան կ'անցներ.

Ուր եղինճներ մացառներու գիրկն աճին:
Ջարկաւ թելերն աշուղական վեհ սաղին.
Ամէն հարուած արցունքներ կը թափթըփէր.
— Յընցուած ճիւղէն իյնող ցօղի կաթիլներ —

Եւ կ'երգէր. — «Ով Հայրենիքիս աւերներ,
Չեկաւ ձեզի մէկն այցելու այն օրէն,
Երբ գորշ փոշին սուգի պատանք, ծածկեց ձեզ:
Լուռ հիւրընկալ ձեր երգերը կ'ստափուլ,
Թոժիւններու եղան անդոյր քընարան:
Պատերնուդ տակ փրկւիլկած՝ օձն իր թունոտ
Թըմբած իրանն արեւին մէջ տաքցուց:
Մողէսն իր ձուն չեմբերնուդ տակ կոտորտած,
Եկաւ պահել ամէն գարնան խնդուով մը:
Կրօռնակ մը լոկ ամպերէն ձեզ նայեցաւ,
Արնոտ ողջոյն մ'հայ պանդուխտէն կրօնչելով:
Մէկն, ո՛հ, չեկաւ ձեզ այցելու այն օրն երբ...» —
Ու աշուղը երգեց, լացաւ ու երգեց:

Բ.

Մըտաւ գիւղ մը:

Կարծես ոգին աւերի,
Անվախ կ'անցնէր ձեզուններու, քիւրերու
Եւ սիւներու մարդակներու ներքեւէն:
Որոնք ժահրոտ սունկ ու բորբոս են ծըլեր:
Սա բակն է տան մ'ուր ջուրի տեղ կաթ կ'հոսէր,
Ուր միասին ցատկըռտէին ուլն ու գառ:
Սա սենեակ մ'է հարսանեկան՝ իր պատերն
Արնոտ ու խուլ դեռ կը սգան հարսն ու փեսան:
Հիւրանոց մ'աս՝ դուռը բացուէր յարգանքով,
Լուսամուտէն. — սարդ մ'որուն վէժք կը հիւսէ. —
Ներս կը մտնէ պատրուելով զայն չափաւ մը,

— Միակ հիւրը — տալու որդ մը զազրելի
Նօթի որդւոյն փրտած փայտի մ'մէջ պատասպար:
Իսկ տաններես մ'է սա ուր կայ թոնիր մը չէնի՝
Կոտրած շըրթներն են թափուր, ուր շատ գիշեր
Մամը նըստած իր թոռներուն կը հիւսէր
Քաղցր հէքեաթներ և աղօթքներ սըրբազան.
Մինչ դուրսը՝ ցուրտն առած թեւեր մըրըրկի
Նօթն հեղ սաստիկ գըրկած ցընցէր տնակը:
Արդ թոնրին մէջ ծերուկ բու մը կը վայէ:
Քիչ մ'ալ անդին քակուած մակաղն՝ ուր կը մտնեն
Խուսմը մը վարազ փոխան հօտին ոչխարի:
Եւ, բուրաստան մ'է սա, երկու ցանկով դեռ կանգուն,
Մեղուներու վայրը ջանքի և սիրոյ.
Չիկան անոնք, որդ ու թըրթուր լորձահեղ՝
Ոսնաջախջախ ծաղիկներն ու թերթիկներն
Իսկ են լափեր, թողլով ջիղեր՝ վըկաներ:
Անդին գիւղին ժամն է — հիմայ որջ մ'արջի —
Գըմբէթն ալ հերձ. — Կո՛ւրձքն իր՝ բացած երկինքի —
Սեղան խորան սեւ քարակոյտ մը քայքայ,
Որ արցունքով անքիծ, բարի համբոյրով
Էին օծուած, սուրբ աղօթքի՝ խուսկի մէջ:
Արդ կը պըղծուին անծեղներու սեւ ծիրտով:
Քար՝ յատակին մորջ մամուռն ալ կապերտ մ'է:
Հինայացած գերաններու կը փաթառւին
Պատաղիճներ՝ քարփերու հետ կենդանի:
Չիկան զանգերն ու մայիւններն խաշինքի
Սիրարուղի «հօ, հօ»ն ուլունադարդ կովարծին:
Ձաւարածեծ սանդէն ալ ձայն չելեր, —

Ժամադրաժայր պագչոտ գորտի մ' ցամաքի :
 Զահրակներու ճռւինչները մեռեր են
 Պառուին հեա՝ իրենց պըլլուող , ջարդին մէջ :
 Ամայութիւն... լըռութիւն... սեւ ամուլներ ,
 Մէկը տիրող , տիրուհի միւսն աւերի :

— «Հէրի՛ք», ըսաւ արբամած՝ Աշուղն. «Ալ երթա՛մ...»
 Կ'անցնէր կալէն , խըլուրդներ կը պարէին
 Հովին տայով չոր հողերնին՝ ցորենի տեղ :
 Կըմասքնին փուշ՝ արտերն ալ — մեռելներ —
 Պառկեր էին կողն անհովիւ լեռներու :

Պ.

Կը համբուշէր արեւն ոսկի շրթներով
 Զինամիառ յօնքն ու ճախատ ծեր լեռներուն :
 Մութն ալ ծածք մը թուի՝ կը փռէր ծուռկերնուն :
 Հեռուն , հեռուն վերջալոյս մ'ալ կը մարէր ,
 Արեւելքի դաշտերուն մէջ . (ի՛նչ տեսիլ...) —
 Աշուղն իբրեւ թիթեռ բոցին տարփաւոր ,
 Այրած սիրտը կ'ըզձար այրել հուսկ անգամ :
 Ո՛ւշ էր... մարդկուլ բոցն , ո՛հ , գիւղին հանգեր էր .
 Մինչ բըրբին վրայ խինդի կըրակն էր վառուեր :
 Կըրնա՛ր այդ բոցն առնել զինքը գըրկին մէջ... :
 Վոհմակ մը հոն բարբառոսի կը պարէր ,
 Առած մէջն հայ մերկ կոյսերու երամ մը .
 — Վագրերու գիւղն գեղազանգուր գառնուկներ . —
 Կարմիր հուրը մարմար պորակն , ո՛հ , անոնց ,

Կ'ըլլար զենչակ վըրիժախանդ ամօթիւսած :
 Հայ աղջիկներ , քաջ աղջիկներ հազիւ հինգ
 Պըրծած ջախուեր էին գըրթոտ ժայռերու ,
 Գիրկն որոնց սուրբ էր բիւր անգամ քան Բիւրտինն :
 Աշուղն հո՛ն էր , զայն կը հսկէր Բիւրա մը հըսկայ :
 Ան մերթ պարին , մերթ աւերին կը նայէր ,
 Գիւղին՝ ուրտեղ որդեխընդիր ծիծառ մը
 Կը պըտուտքէր , չիւղի մը էն հողմավար ,
 Զագուկներն իր գոմին մէջն են մոխրացեր... :
 Վերագարծող տատրակներն ալ իրիկուան
 (Ո՛հ , ի՛նչ սարսափ) վանդակի տեղ կը գտնեն
 Զերմ գաղախի կոյտ մը կայծով լի , յղի :

— «Զա՛րկ , զա՛րկ սաղըդ , երգէ՛ Աշուղ , երգ մ'անուշ ,
 Եւ մենք պարենք և մենք ցատկենք հեշտագին :
 Երգէ՛ , Աշո՛ւղ , շարժի ըսէ՛ , 'ւ երբ յաղնինք ,
 Թող երգերով ծոցն հայ ալջկան նըւիրուինք :
 Մերժումն էր մահ , Աշուղն երգել ըսկըսաւ :
 — «Լերան վագրեր եղնիկներ են որսացեր ,
 Ծընած՝ սընած անձրեւավերջ արփուցն տակ :
 Լերան վագրեր եղնիկներ են որսացեր ,
 Մայրենի բարձն , երդն հայրենին քանդելով :
 Լերան վագրեր եղնիկներ են որսացեր ,
 Ասող ոչքերով , արծաթ թասեր ծիծերնին :
 Լերան վագրեր եղնիկներ են որսացեր ,
 Բերան ըսկիհ , կամար ուլնով ծիծան :
 Լերան վագրեր եղնիկներ են որսացեր ,
 Յոյր որբունքով . — լոյս եղէգներ կաթնաւիշ :

Լեւոն վագրեր եղնիկներ են որսացեր
Մինչ հովտի մ'մէջ, կոյս երկինքի՝ լուսնի տակ,
Հարսանիքի խրատածանքի երազով
Կը կատուէին... » —

Ո՛հ, մըրըրիկ մ'ամենի, —
Շունչը թերեւս հայ զոհերուն այրւած. —
Հըրձիգ գիւղէն, տաք մսծիրով, կայծերով,
Սուրաց փաթթեց, բոցէ վերմակ ըլլալով
Անոնց մարմինն, արդէն խանձած կիրքերով.
Փախա՛ւ Աշուղն այդ սողմանան վայրերէն
Սազն իր գըրկած:

Պ.

Ախուրեանի եղերքն էր.
Ու երբ տեսաւ այրի Անին՝ երազն իր.
Ցաւ մը ըզգաց՝ ցաւը հայուն վիրաւոր:
Աշուղն ողբաց.

— «Ո՞ւր են, Անի՛, լայն ճամբաներդ.
— Աւեր են:

Ո՞ւր են, Անի՛, կուռ պարխապներդ.
— Աւեր են:

Ո՞ւր են, Անի՛, սուրբ տաճարներդ.
— Աւեր են:

Ըսէ՛, Անի՛, ո՞ւր պալատներդ.
— Աւեր են:

Ըսէ՛, Անի՛, ո՞ւր են բերդերդ.
— Աւեր են:

Ըսէ՛, Անի՛, ո՞ւր են չէնքերդ.
— Աւեր են:

Մի՛ լար, Անի՛, ո՞ւր թաղաւորդ.
— Մեռե՛ր է:

Մի՛ լար, Անի՛, ո՞ւր իշխաններդ.
— Մեռե՛ր են:

Մի՛ լար, Անի՛, ո՞ւր զաւակներդ.
— Թափա՛ւ են... »:

... Ո՛հ, քարերըն իսկ լացին:
Երգեց, լացա՛ւ, երգեց Աշուղն հետ սաղին:

Ե.

Լուսնի շող մ'օծուած մահով՝ Աշուղին
Փոս մը ցոյց տար — դատարկ աչք մը օձակուլ —
Նետեց զինքը հո՛ն գլխիվայր յուսահատ:
— Մեռաւ յանկարծ լըռութիւն մը դարաւոր —
Կ'ըզձար ինքն այդ, բայց չէր մեռեր... մէջն այսչափ
Աւերներուն, ի՞նչպէս չըլլաւ աւեր մը...

Սագին աղիքն ոլրեց, տոռ մը ամրապինդ,
Ջարկաւ լուցկի մ' — վերցուած Քիւրտէն՝ որ հայրէր
Այ հայ գիւղեր — պարզմըտութիւն աշուղական:
Կը փընտըռէր, լոյսո՞լն աղօտ, սան մը մայթ
Պիտ՝ ուր կախէր մահուան լարն ու մարմինն իր:
Ո՛հ, ի՛նչ սոսկում և ի՛նչ զարմանք մէկը կար.
Քայլ մը առաջ, քայլ մը ետ, հուսկ մօտեցաւ:
Չէր ողջ էակ մ', ոչ ալ Ոգին աւերի,
Այլ արձան մ'էր, ո՛հ, արձանը Գագիլի,

Ան որ Անին պըճնեց քօղէք ու գինգով :
Տոռն անիծեալ նետեց , գրրկեց մարմարը ,
Սիրաը սրբախն՝ ձըզած գրլուին ուսն անոր ,
Լացաւ , լացաւ... արցունքն տաքցուց պաղ քարը ,
Գարնան անձրեւն ինչպէս շուշան մը սառած :
Պատմեց շատ բան թագաւորին յարուցեալ ,
Որ լսկ չզջիկ մ'նեա իր ձագին կը լըսէր :
Ու քընացաւ Աշուղը...

Եւ կ'երազէր...

Հայրենիքը՝ դարձած գրբախան նիներուն ,
Երբեմն բու՛ աչմո՛ տխտակ կ'երգէր փառքն անոր :
Բռւռ բռւռ վարդեր կը սըփռէին հայ կոյսեր ,
Ծէն գիւղերու ճամբաներէն մինչ կ'անցնէր :
Հասաւ տընակն իր խարխըլուն — պալատ մ'էր ,
Մայրը նըստած դուռը՝ իրեն կը սպասէր ,
Թեւերն բացաւ մայրը գըրկել կը ճգնէր...
Ո՛հ , արթընցաւ... Արձանն էր որ կը գըրկէր... :

Այգն էր ծագած , զոյգ մը ճաճանչ բացատքէն ,
Մէկն Արձանին , միւսն իր սըրտին էր ինկեր .
Որոնց մէջէն Արարիչն Յո՛յս կը ծորէր :



ԼՈՒՍԱԻՈՐԻՉ

Ձահն այդ բըռնած ձեռքիդ մէջ ,
Յիսուսի սիրան է լուսեղ ,
Իւզն արիւնն է , պատրոյգն՝ հիւսուած շողվարսէն ,
Վառուած կայծովն անմահութեան՝ իր բերած
Երկնի-Հօրմէն . — համակ լոյս :
Խաւար է հոս , գիշեր մ'ուր չեն փայլիր
Յոյսի տատղերն ու արեւներն հաւատքի :
Լոյսդ ինձ ըլլայ ունովիրայ .
Ծըրջինք ժամերն ու խորաններն հինաւուրց ,
Որոնց անլոյս մամբըրը դուն վառեցիր ,
Եւ գըմբէթին խաչնիշերը կանգնեցիր :

Ահա՛ դուռ մը՝ կոտրած՝ քարսիրտ մարդերու
Ունհարուածէն ջախջախիչ .

— Գիւղին ժամուն դուռն է խեղճ —
Տ'ես , յատակը թուղթեր ցըրքուն՝ պատըռտած
Մարդէ մ'որուն բերանն երգէր — «Ազատ , լոյս...»

Մինչ ձեռքն իր կը բռնեմք — Կենաց Գիրքն —
Ազատութեան, Լոյսի, Սիրոյ այդ աղբիւր :
Խաչ մ'անա՛, տե՛ս զընդակաճար ծակերկուսած՝
Նետուած չեմին, կը համբուրեն զայն ոտքեր,
Փոխան շուրթի սըրբաշունջ :
Խորանն է սա՛ իբր ըստաշխը բուրվառին՝
Սըրբաղղճման սատկած շունը կը հոտի —
Աստ՛ծոյ ընծայ է բերուած...
Հայ մ'է բերողն որուն սըրտին մէջ գըրիբ
Գոհար մ'անգին — Հաւատքը :
Անչէջ փայլով ան շողշողաց դարէ դար .
Արդ նետուած դուրս... Սիրտ տուփին մէջ ժահրաբոյր՝
Հիմա իժ մը կը սողայ,
Կասկածի թոյնն երակներուն կաթելով :

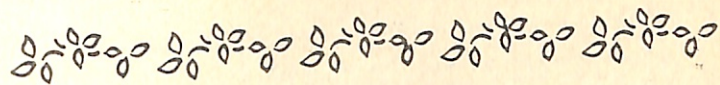
Իսկ սա չէնին աղուոր չէնքէն ոռնումներ
Կը լսուին... տե՛ս, եկեղեցին մորի մ'է .
Չունի մըսուրն ան՝ ուր Յիսու պիտ' ըլճար
Ծընիլ հեղ մ'ալ մարդոց համար վերանկեալ :
Յարդ չիկայ հո՛ն, լի քարը է,
Գառներու տեղ՝ գայլեր իրար կը շընթեն :
Եւ գիւղական բընակներն ալ լափուեր են
Վամբիրներէ մարդխոշոշ :
Անցնի՛նք, ջահիդ սուրբ ցոյքերն ո՛հ, հարատին
Մեղքի ցեխէն համաափիւռ :

Քաղաքին մէջ տաճարն է սա Անահատի :
Չէ հին Հայոցս Անահիտ՝ Մայրն առաքինի ,

Հատինքն որուն կը հոսէր սէր, բարութիւն... :
Այլ կուռք մ'ոսկեայ, արծաթաէրին տարիելին .
Կը շամբըշին գիրկն անոր տիւ և գիշեր,
Կըրօնք ու խիղճ ծախողներ :
Վահագինն է սա բագին,
Կ'ըսեն մարդիկ արիւնխում,
— Չէ մեր Վահգն երկնաւաղիկ, աստղացան —
Դիք մ'որ կու տայ անաստուածին ի՛նչ լախեր՝
Ջարդելու գանկն ուր Աստուած է բագմեր :
Ու Աստղիկին գեղանի՛,
Առջեւ կանգնած հոյլ մը կոյսեր, պարմանի ,
Կը մորթեն Սէրն չար դանկովը Տըռփի :
Միտ գի՛ր, կը հնչեն զանգակներն ալ դողդաղին
— Մահը՝ Հայուն Աստուածին :
Չըւանն անոնց անհաւատներ կը շարժեն :
Անյուսութեան խաւարով տե՛ս կը փակեն
Աչքերնին՝ չի տեսնելու
Խաչէն՝ վերջը՝ փառքն Յարութեան Յաղթապանծ :

Հեթանոսեան աղճամուղջն է մեզ գըրկեր...
Իցիւ հոգւոյն մէջը մեր,
Ջահդ այդ լուսեղ՝ Փըրկչական
Սէ՛րը ցոլար կենտափիւռ, և, գիշերին
Մէջն այս՝ Հայուն՝ մոլորանեա կորսըւած...
Ո՛հ, ճանապարհ մը ցոյց տար :

Յ



Մ Ա Ն Մ Ը

(1895)

Շաբաթ իրկուն մ'էր վեհանայն , հայկական ,
Ծերուկ մայրիկս խունկ ծըլեց :
Խինդը բուրման հետ թեւապար , թափանցիկ
Անկիւններուն մեր տան ու մեր սըրտերուն
Սիրայուչիկ այցելեց :
Սեզանն էր դիր բնտանիքին երջանիկ .
Ծաղկազարդուած թռուներով :
Խայտանքի ճիւղն , ո'հ , անո'նց ,
Խոր հըմայքի երգ մ'էր զեղուն հոգեթիւ .
Իմանալի՝ հօր և մօր :
Բայց հըրճիւին մէջն այս համայն՝ երազուն
Ջինջ գաւաթին մէջ՝ ինկած
Սեւ կաթիլ մը տըխրութեան ,
Ա'հ , պըղտորեց ամէն ինչ :
Ծերուկ մայրիկս երբ իր դողդոջ ծունկերը
Դըբաւ առջեւ Սեզանին ,

Հըծծիւնով մը ցաւազին
 Լալ մը փըրցուց, ու մեր աչքերն խնդալիւզ,
 Թոռմած կոպերն արցունքով
 Լի ուռեցած՝ մեզ ցուցին:
 Ձէինք գլխեր. ի՞նչ դառն յուշք մ'այս հեղ ալ,
 Մըրըրկի մ' պէս կը սարսէր
 Կիսափուլ իր և կիսամաշ կըմախքը. —
 Տաճար մ'աւէտ խընկելի
 Որդիներուն կաթոգի:
 Մենք լըռեցինք, ինչպէս թըռչուն գեղգեղող,
 Մըթասարսուռ խոր գիշերի մ'առջեւ:
 Ձի հարցուցինք պառճառը
 Չարիւնելու իր գոսացած հին վէրքը:
 Սեղանն այսպէս վերջացաւ:
 Թոնիրին շուրջ գըրգահոյշ,
 Խըմբուեր էինք ամէնքս ալ:
 Մեզմէ մէկը. — «Քաղցրիկ մայրի՛կ, ո՛հ, ինչո՞ւ,
 Լացի՛ր այնքան սեղանին շուրջ». մըրմընջեց:
 — «Սօսէ՛ մեզի, մի՛ ծածկեր,
 Արդեօ՛ք շիրմիդ սարսուռն անցաւ քու մէջէ
 Որ դողդէացի՛ր այնքան շատ:
 Ըսէ՛, մայրիկ ջան, ըսէ՛,
 Արդեօ՛ք յո՞ւշքը մեր հօր մահուան չարաշուք
 Հոգւոյդ մէջէ թըռաւ նրման չղջիկի
 Մութին քօղը պատըռող:»
 — «Այո՛,» ըսաւ փղըրձկումով մը սրբակեղ.
 «Ձեր հօր մահուան սեւ յուշքն անցաւ — սե չղջիկ —
 Միտքիս թըխպտ հօրիդոնէն ամպամած:

Իր պարտէզին գեղն ու գըրգանք՝ լիութիւնն
 Դեռ չի վայլած վայրիկ մ'իսկ,
 Իր նորածիլ տունկերուն
 Բուրեղ պըտղիկն արփաթոյր,
 Իր մահացու շըրթներուն դեռ չի ցօղած
 Վարձքի կաթիլն աղուահամ,
 Գընաց անժամ և յաւէրժ...:
 Ո՛հ, կ'ըզձայի որ ըլլա՛ր,
 Ինքը նըստած բազմոցին վրայ վեհօրէն,
 Գինւոյ բաժակն առած ձեռքը՝ թաթաղուն,
 Տա՛ր սեղանին օրհնութիւնը ցանկալի»: —
 — «Մայրի՛կ, մայրի՛կ, պատմէ՛», ըսինք թաղծաղին.
 «Մեր մանկութեան դէպքն այդ դաժան է՛ահաւոր»: —
 — «Ճերմակ մազերս սեւ հողին դեռ չի տըլած,
 Այո՛, կ'ուզեմ պատմել հե՛ղ մ'ալ զայն ձեզի,
 Ո՛վ սիրական զաւակներս:»
 Եւ ամէնքս ալ լսւո էինք:

— «Ջարդի արնոտ արեւը
 Երկու անգամ եկաւ հայ հողն համբուրել:
 Երրորդ օրն էր. ցըրքուն կային ամպեր լոյս
 Կապոյտին մէջ աչագեղ: —
 Շողիները արցունքներո՛ւն՝ մայրերու,
 Մանուկներու և մահաձերձ ծերերու:
 Իմ պաշտելի ամուսինս,
 Դէպքն էր լըսեր, ահեղ դէպքը, քըստմնելի,
 Յըլի կընոջ փողոտուելուն՝ մեր թաղին,
 Որուն անշունչ մանկիկն էին, ո՛հ, ցըցեր

Զողի մ'երկայն, սրբածայր,
 Նախաստեղու հայ արգանդը, պատիւն հայ:
 Քննքուշ սրբափայլ և սիրազոհ հայրիկնիդ
 Զիս կարծելով դժբաղդն ա՛յն,
 Անբոյդ վայրը՝ դեպանատունն էր թողեր,
 Որբիկներն իր փրկելու:
 Բայց Արհաւիրքն իր կապարէ թեւերով
 Կը հրսկէր դեռ՝ Հայ մահերու տենչանքով:
 Դրբիկն թուրքը մեզի հանդէպ շատ բարի,
 Ապաստան՝ րան արեւու մեզի իր տունը:
 Բայց ինք մեկնած իրենով (ո՛վ չարութիւն)
 Զեր հօր մահուան դաւը կ'երկնէ եղբւր ան...
 Նրստած էինք կրթակին չուրջ՝ անդիտակ
 Թէ վերջի՛նն էր... մեր խրմբում:
 Մեր աշխէան ալ կը վերընջէր մերթ ընդ մերթ
 Ու մեր սիրտը կը ցնցէր:
 Եւ, լրանցինք ձայներ սարսիչ, ձայն գէնքի,
 Կը մարէին սրտնց հետ նոր հայ կեանքեր...:
 Մենք ամէնքըս, մանաւանդ ինքն անհամբեր,
 Մեզ պահողին կը սպասէր,
 Սու գալուստին տանախրոջ:
 Ի՞ժ կ'ասկած մը կը չարչրբէր մեր հողին,
 Ո՛հ, մի՛ գուցէ կու գան մեզ ալ կը սպաննեն:
 Մարդու ձայն մը կը հընչէ բիրտ յանկարծուստ,
 ..Տանաէրն էր ան, ճիշդ պաշտպանը մեր կեանքին,
 Կը կանչէր մեզ՝ բանալու
 Տանը դուռն ու... մեր մահուան...»:
 — «Այո՛, մայրի՛կ, կը յիշեմ.

Նախ ևս գացի բանալու,
 Բայց Հայրի՛կս... ուղեցի՛ն...»:
 — «Մհ, չեմ գիտեր, ի՛նչ խորհուրդ մը զոհարեր,
 Մըղեց զինքը աննրկատ,
 Մօտ քան քրտան հրէշներու մարդխոշոշ,
 Ըսպառաղէն կատաղի:
 Մէկն անոնցմէ քաշեց զաչոյն ու զարկաւ...
 Կապուտաչուի, ո՛հ, չիկաներ ամուսնոյս...
 — (Խեղացնոր էի ևս,
 Վերջն այսպէս ինձ պատմեցին) —
 Զուրկ գէնքերէն խարդաւանքով առնրւած.
 Մըսուրին տակ ապաստան՝
 Աղաչելով անդիմադիր կը մեռնէր...
 Ո՛հ, թէ չըլլար իր աչքերուն ճիշդ առջին,
 Սըրտի հատորն ու զաւակներն մարթէին,
 Ի՛նչ անոնց արեան մէջն ալ զինքը թաթխէին...:
 Նահատակ մը ճըշմարիտ,
 Հարուածները կ'ընդունէր
 Իր սիրտկան աշխէա ձիուն վրդին տակ:
 Դաշունահար (ո՛ւր էր, Աստուած, դու շանթըդ)
 Եւ իր կուրծքէն վիրաւոր,
 Ըսպաննիչին թեւին վաթթուած դո՛ւրս գընաց,
 Որպէս զի մենք չի տեսնէինք զինքն այնպէս...
 — Մէր հայրական, սէր անմու —
 Բայց կայծակ՝ հար բունին ճիւղերն չե՞ն իյնար
 Նոյն այն բունին մոխրացած:
 Դէպի բակը խոյացինք:
 Պառկե՛ր էր, ո՛հ...» — մի՛ լար, մայրի՛կ, ո՛հ, մի՛ լար»:

— «Ձեռքը կուրծքին խաչածնել,
Ոտքն իր ոտքին պատշաճօրէն մը դըրած,
Կեանքի մահուան մէջ կ'օրօրուէր՝ արեւին
Շողերուն տակ. — Նայուածքներն
Հըրեշտակներու երկնառաք:
Եւ հոգւոյն պէս մաքրաջինջ
Կապոյտն՝ իրեն ճամբայ մ'էր...
Բարձեր բերինք և ձայն տըլինք, բայց, աւանդ,
Հուսկ շունչին հետ գըլուխն իրեն կ'երերար:
Վերջին անգամ համբուրեցի՛ր... և նո՛յնպէս...»
— «Այո՛, մայրի՛կ, համբուրեցինք երեքս ալ:
Մեր մանկական արցունքները թափեցինք,
Արցունքիդ հետ յորդագեղ,
Ո՛հ, վերքերը... լըւացինք...
Սակայն, մայրի՛կ, ջան՝ մայրիկ,
Դիւցազնուհի մ'էիր դուն,
Ահեղ վիշտիդ, մեր հօր մահուան առջեւը,
Երբ մեր սիրոյն աղաղակ մը չ'հանեցիր:
— «Տեսայ, զաւա՛կս անուշիկ,
Ոգեւորի բերան բացումն երեք հեղ...
Մինչ կը դառնար խօլաբար
Կըրտսեր եղբայրդ պըղաճաթիկ,
Ինչպէս քանդուած բոյնին շո՛ւրջը՝ ձագուկ մը
Դեռ անփետուր և անփորձ,
Եւ կը ճըւա՛ր անդադար...
— «Մի՛լար, մայրի՛կ ջան, մի՛լար...»:
— «... Նոյն այն մարդիկ ոճրագործ,
Եկան տարին, ոտքէն բռնած քարշելով

Ի՛նչպէս դիակ մը շունի...»:
— «Հայրի՛կ ջան, ջան՝ հայրիկ,
Գէթ գերեզմանդ գիտնայինք...»:
— «Եւ դո՛ւն, մայրիկ, ըստփութէ՛,
Արծաթ մազով դի՛ր գըլխիկդ իմ ուսիս:
Գիտցի՛ր, մայրիկ, որ օր մը,
Վրէժի շեփորն մարաագու
Պիտ՝ հընչեցնենք մենք Հայե՛րս.
Ես զինազարդ երթա՛մ պիտի ջարդելու
Թուրքեր հազար անհամար...»:
— «Ձէ՛, չէ՛, զաւա՛կս, պէտք է գիտնալ, ես գիտեմ,
Քանի՛ դառն է այրիութեան սեւ քօղով
Մեծցնել որդի, թըշնամիիս չե՛մ կամիր»:
— «Հապա՛, մայրի՛կ, մեզ մորթեցին անխընայ»:
— «Գիտե՛ս, զաւա՛կս, մեր Յիսուսը խաչեցին,
Քայց գարունի շուշաններուն հետ անի
Ծաղկեցաւ իբր անմահութեան անթառամ
Ծաղկին էին, Մարդկութեան»:
— «... Ո՛հ, ո՛հ...
Շունչդ ա՛յդ անուշիկ ու մայրական,
Կը խաղաղէ փոթորիկը ծով-միտքիս.
Եւ հաւատքդ աննըման,
Կ'ըլլայ Աստղը իմ կեանքիս:
Խընկէ՛, մայրի՛կ, միշտ խընկէ՛,
Պարզ խորհուրդիդ, սուրբ յուզումիդ բուրվառը.
Խընկէ՛ նո՛յնպէս զմուռսն հալուէն՝ Յարութեանն՝
Ո՛հ, շիրմաքուն Հայութեան,
Քու ետնիդ կըրակով:





ՀԱՅ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Անդուլթ մարդ մը պարտեզն իջաւ ծաղկալի ,
Կարծր ու կոպիտ ոտքերուն տակ վանդալի ,
Ճըզմեց մեռցուց ծաղիկները փափկադին .
Հաւատքն ու յոյս քանդողն Հայուն է այսպէս :
Բայց կ'արծակեն բոյրեր անոնք ո՛հ , պէսպէս :

Վանդալի մ' մէջ կար մայրիկ մը սիրայուշ ,
Նոյնպէս ձագեր փետուրներով աղուանոյշ ,
Դահիճ մ' անխիղճ մայրը սիրող , ա՛հ , մարթեց .
Հայուն տունն ալ քայքայողն է ճիշտ այսպէս :
Բայց ձագուկներ կ'ըլլան մայրեր ոսկեգէս :

Վեհ դարաւոր ծառ մը հրակայ էր կանգնած ,
Սըփռած բստուեր իր չուրջը լաջն թափառ՝յած ,
Կացին զարնէր այդ Հին Ծառին մարդ մը չար .
Խորթ զաւակներ զարնեն Հայուն , ո՛հ , այսպէս :
Բայց արմատէն ծըլին ծաղիկն ճիւղեր վէս :

Այս ջարդերն երբ փոթորկի մ'պէս վաղանցիկ ,
Կ'անցնին անդարձ . . . : Պայծառ ու ջինջ կապուածիկ ,
Կը պարզուի երկինք մ'անոյշ ցընծաբե՛ր :
Ապագան ալ ջախջախ Հայուն ճիշտ այսպէս ,
Պիտի բացուի արեւով մը սիրակէզ :



ՊՈՒԷՏՆ ՈՒ ՇԵՐՈՍ

Փրթթինազարդ սարին սըրտին ,
Պըւէտն հիւզակն իր շինած էր .
Ուր իր հոգւոյն թըրթիռն յետին ,
Կը լըսէին իսկ խուլ ժայռեր :

Դեռ մէկ քանի խօլ ճաճանհներ ,
Հըսկայ սօսի մ' հետ խաղային :
Դեռ մէկ քանի , ձայնով կերկեր ,
Սեւ ծղրիթներ կը ճըռռային :

Վառեց Պըւէտն ճըրագն իր ձէթ ,
Դըրաւ խուրձ մը բուրեան ծաղիկ ,
Տակ նըշոյլին անսեթեւեթ :
Ըսկսաւ գըրե՛լ լուռ խաղաղիկ :

Հո՛ն , հերոսն ալ կ'իջնէր չարչար ,
Փսթթինազարդ նո՛յն կատարէն .

Ազատութեան՝ ուր կը տենչար
Տեսնել աստղը, յետ պայքարէն :

Արեւակաթ սուրն իր պատեան ,
Հըրացանն իր դըրաւ կուրծքին .
Հիւզն պըւէտին մըտաւ անձայն :
Ողջունուեցա՛ւ մըտերմագին :

Ճըրագն ազօա կը պըլպըլար ,
Յարդ անկողին մը լսկ ցոյց տար :
Պըւէտն՝ հերոսն եղբայրաբար ,
Հո՛ն կուշտ կըշտի առին դադար :

— « Բեզ ի՛նչ յարգանք կ'ըլլամ տըւած ,
Ո՛վ երկնասլացդ ազատ արծիւ ,
Թո՛ղ որ կարդամ սա իմ քերթուած :
Պըւէտն ասո՛վ տայ մեծ պատիւ :

Պահէ մը վերջ խոր ըզմայլման ,
Թուղթը փըռած առջեւ լոյսին ,
Հըզօր երգն իր « Խաղաղութեան » ,
Կը կարդար ան յուզումնագին :

— « Խաղաղութեան չընծիւղեցաւ
Դեռ ծաղիկը կոյս անթարչամ ,
Սա մարդկութեան էութեամբ ցաւ
Արիւն ուռոգ սըրտին վըրան :

« Պատմութիւնն իր արտասուացող . —
Նըկար մը լսկ՝ եղբայրապան :
Այդ պատկերին պատտառն է հող ,
Զոր կը գըծեն ազգեր դաժան :

« Լացող աչքեր , հոթինն ր բիւր ,
Եւ բիւր մայրն ր որդեկորոյս ,
Եւ աստուածներ ալ կենսասփիւռ
Խաղաղութեամբ՝ կը գոչեն՝ Յոյս . . . :

Տիեզերքն իր մեծ լըռութեամբ
Խաղաղութիւն պատարագէ :
Մարդկութեան ալ պայքարին ամբ
Խաղաղութիւն պիտ' փայլակէ :

Թընդանօթնն ր պիտի գոռան ,
Խաղաղութիւն ողջ մարդկութեան .
Սիրտն եղած է սիրոյ խորան :
Իտէա՛լ մը սա՛ , այլ իրական :

Մէկ Աստուած մը , և մէկ երկիր ,
Մէկ մարդկութիւն , Եղբայրութիւն ,
Թո՛ղ լիութեամբ տիեզերքն իր ,
Հընչէ յաւէրժ Խաղաղութիւն » :

Արծիւ-Հերոսն հոգեցունց՝ սուր —
Մըտիկ կ'ընէր քերթըւածին ,
Բուռ մը զայրոյթ սըրտին մէջ հուր՝
Շարժեց չըրթունքն արեւածին :

— «Քանի՛ կ'ապրին բրնձապատներ ,
Իրենց ազգերին սուրեր կապած .
Քանի՛ կ'իրքեր կեռան դէպ Վեր ,
Թընդանօթին չի մարիր կայծ :

Աղատութիւնն են շրջթայած ,
Բանտարկած են լոյսը հոգւոյն ,
Կը զըլանան աղքատին հաց .
Իհնչպէս ըլլայ խաղաղութիւնն » :

Տըժգոյն պըւէտն աղօտ լոյսին
Տակ ճըրագին խիստ դեղնեցաւ . . . :
Բրնձեց ձեռքը Վէս հերոսին ,
Հեզիկ մ'ըսաւ , սիրով մ'անբաւ :

— «Փոխան արեան մենք լո՛յս թափենք ,
Փոխան մահուան , ո՛հ , սըփռն'ք կեանք ,
Զախջախելու տեղ դանգը նենգ ,
Վեն գաղափա՛ր մ'անոր տանք » :

Հերոսն էր լո՛ւռ . . . խորհո՛ւրդ մը լոյս ,
Կ'արփազօծէր դէմքն իր թուխգոյն :
Սեղմեց կուրծքին՝ սիրտն անոր կոյս ,
Եւ մեկնեցաւ . . . հետն աստղերուն :



ՄԱՀԷՆ ԿԵԱՆՔԻ

ԿԵԼԻԿԵԱՆ ԱՂԵՏԷՆ

Վերջացած էր , յաղթութեան տալով մեզի փառքն անգին
Դիւցազնական կըռիւը մեր պանծալի Տէօթ-Եօլին :
Վէրք մ'աննըչան ազգերիս Վրայ արգելք մը չէր ինձ
բընաւ .

Ըսի . — «Ո՛վ քաջ ընկերներ , այրըւած քաղաքն ի՛նչ
եղաւ . . .

Պէտք է երթամ փըրկելու սիրելիներս անտէրունջ » :
Ողջագուրում , խոստումներ և համբոյրներ սիրաշունչ ,
Ճամբայ դըրին թըշուառս դէպ ի քաղաքն աւերակ :

Վերջի պահն էր գիշերուան , կար լուսին մը դեղնորակ .
— Դէմքին պէս էր Հայ կոյսի մ'որուն ծնօտն արծաթէ՛
էր ջախջախուած հարուածէ մ'ուրկէ լոկ մահ կը կաթէ :
Քաղաքն աչքիս բամբուլի մ'այրիացած էր նըման ,
Զըգած շուրջն իր՝ պատըռտուն սընդուս հագուստն ոս-
կեման :

Շո՞ղը լոտանին՝ եթէ ոչ մահուան դեղինն էր պատած .

Դիակներուն, քարերուն և շէնքերուն ամխամած :
 Հազիւ գըտայ տընակներս . . . (բակին ջրհորն զայն ցոյց տար) :
 Ածխացած չորս դիակներ . . . ո՛հ, հայր, մայր, քոյր ու եղբայր . . .
 Իսկեր էին կող կողի . . . (ո՛վ հարութիւն մարդկային) :
 Ո՛հ, վազեցի, փարեցայ, լացի սգադի սրբտագին,
 Սանդուղներուն վրայ քարէ . . . որոնք կէս մը դեռ կանգուն,
 Սեւ սեւ փոշի կ'ըլլային, յոյսերուս պէս ազազուն :
 Դարձայ դէպ ի ջրհորը, դէմքը լուսնին հոն տեսայ,
 Մինչ գըլխահակ կ'ըզձայի ջուրերուն մէջն հեռակայ,
 Մահուանըս հետ պըլլուիլ և կորսուիլ յաւիտեան .
 Բայց սարսուռէ մ'հոգեպիլիկ նոր-խոց յուշքեր արթըն-
 ցան :
 Լուսնին դէմքը յիշեցուց խօսեցեալս ինձ՝ լուսագէտ,
 Ո՛հ, իմ հոգւոյս երա՛զը . . . զիս սիրողն յետ ծընողքէս :
 Թերեւս ողջ է, պէ՛տք է, գէթ անոր համար ես ապրիմ :
 Եւ ծըխաշունչ ու խանձող աւերներուն մէջ քաղքին,
 Փընտրեցի՛ ես երկար . . . իր խընկաբոյր մարմինն
 Եւ ոչ իսկ հետքն ես գըտայ . . . արշալոյսը չի ծախած՝
 Աղամանդէ աստղերուն տակ առտըւան մըթամած,
 Արտասուակաթ աչքերով ես երկնապիշ ուխտեցի,
 Բարձունքներուն Տաւրոսեան, անտառներուն դըրացի
 Ոգին՝ ըլլալ ու երգել յիշել զինքը . . . մահն իմ մինչ
 Բիրտ թեւերովի իր գըրկած՝ վէս գաղաթէ մ'մաքրաջինջ
 Պիտի նետէ դէպի վար և փըշրէ մարմինն իմ . . . :
 Եւ, թողուցի քաղաքը :

Հասայ վայրերն իմ ուխտին :
 Մըտերմացայ դարաւոր կաղնիի մը երկնաբերձ,
 Տաւրոսեան սէգ լեռներուն մէկ գաւակը հոգեմերձ :
 Մըրրիկ ու շանթ անհամար անցեր էին գըլուխէն,
 Շատ հեղ մինչեւ արմատ զայն մոխրացուցեր, զարկեր են :
 Բայց մըշտաբուլիս աղբիւրներն իր կեանքին չեն ցա-
 մաքեր .
 Ամէն դարնան կանընչեր, նոր նոր ծիլեր արձակեր,
 Նորէն մեծցեր . . . Ու հիմա լուսինն առած ու աստղեր,
 Բիւր վարսերուն քօլին տակ, մուցնել ջանայ իմ եղբւր . . . :
 Հայուն նըման էր անի, կամ հանգուեսակ անո՛ր Հայն :
 Բայց մանիշակին էր նըման՝ հովանոյն տակ ծըլած այն
 Հայուհին՝ որ իմ կեանքի գաւաթին պիտ' լեցնէր
 Վարդգոյն գինին անուշիկ, երջանկութեան սիրաբեր :
 Գիշերներըս ցաւատանջ՝ կ'անցնէի տակն իրեն :
 Արշալոյսին խիստ կանուխ, դէպ ի Սիհուն ողբալէն
 Կ'իջնայի լուռ, առաջուտ եզերքները թափառուն,
 Ալիքներէն պըղտորած կ'աղերսէի Փըրկութիւն . . . :
 Վերջի պահու մ'իշիկուան, ափունքներուն Սիհունի,
 Տեսայ մէկը կիսաթաղ, տեսիլ մը ցունց, տըխրունի,
 Աւազներով ծածկըւած՝ ցոլքերուն տակն արեւին,
 Խիճերուն հետ գետին՝ ձիւն-ծիծերն իր կը փայլէին :
 Սարսուռէ մ'վերջ շանթընկեց, յուշիկ յուշիկ մօտեցայ :
 Դէպ ի ափը երկնցած բազուկներէն մարմարեայ
 Պինդ բըռնեցի, և յետոյ կուրծքը կուրծքիս զայն տարի
 Խոտին վըրայ ծաղկազարդ . . . : Ըզգեստն աղուոր՝ կա-
 պարի
 Բոց գունտերով ծակծրկուած՝ Հայ կուսիկ մ'էր գեղանի :

Ահ, Սիհունի արնաներկ ջուրերը գոռ կատաղի .
 Գանի կայսեր, մանուկներ դէպի ծովն են գլորած...
 Ահա՛ վրկան գոհերուն, ահա՛ գործը թուրքին ցած :
 Բայց, լոյս մատեն մուցե՛ր են առնել անոր մատանին,
 Իր մատանին... ո՛հ, անուշ... խօսեցեալս իմ թըշուա-
 ռին...

Ահա գլորայ վերջապէս, երազներուս մէջ՝ երկար
 Կ'ըսէր. — «Մի՛ լար ինձ համար ես չեմ մեռած, կ'աղ-
 րիմ յար...» :
 Բայց ինք հիմայ անկենդան գրեկիս մէջն է, ո՛հ, այս
 պէս...

Արթընցա՛յ... վերն աստղերը կը մարէին Գիշերուան :
 Քընացե՛ր եմ սիրոյ տաք արցունքներուն մէջ յորդան :
 Մըթընչաղին առտըւան առի լեռը խոյացի,
 Հոն մըտերմիկ հովանւոյն տակ կաղնիիս դըրացի
 Խորան մարմինն գըրգանքով ես պահ տըւի սե հողին,
 Յանցընելով ափ մը հունա մեխակներու իր կողին :
 Յոյսովն անուշ՝ թէ օր մը պիտի ծաղկի անոնց պէս,
 Դաշտերուն մէջ Նոր-Կեանքի մ'որուն հաւտար սըրտով
 հեղ :

Ալ այն օրէն խընկարոյր ես աղօթքեր երգեցի՝
 Երմին առջեւ ծընրադիր : Վըհատութեան ու կոծի
 Ուրականը շանթակուռ չեկաւ քանդել յոյսերն իմ :
 Եւ, երկնցի չիրմին քով նոր վրէժ մը կենսածին :
 Ո՛չ Տաւրոսեան սեւ ժայռեր, ո՛չ անդունդներ Սիհունի,
 Եւ ո՛չ վիշտը մահաշունչ՝ չէ՛ չեն կըրնար Անհունի
 Իմ խոյանքներս ջախջախել և փըշրել հաւատքն իմ :

Երազներուս մէջ լուսեղ, իմ փարելի Զարուհին,
 Կը մըրմընջէր միշտ ինծի. — «Գընա՛, գընա՛, ա՛լ մի լար,
 Զարիք մ'անուր կը սպաննէ մեր սիրելի ազգն արդար :
 Տե՛ս բիւր սրբեր քեզ համար հո՛ն կը սպասեն անհամբեր,
 Ծարաւիննր Նոր-Կեանքի, և մահամե՛րձ հոգիներ...» :
 Մինչ ծաղիկներ նորածիլ, արշալոյսներ լուսաղարդ,
 Վերծընունդի մ'հրաւէր հոգւոյս տային որ զըւարթ՝
 Վըրէժ գոռար — սո՛ւրբ վըրէժ — վըրէժ մը նոր, երկ-
 նաւաք :

Վըրէժն է ան գերագոյն. վըրէժն է ան մի՛ միակ :
 — Պիտի երթամ՝ լոյս ըլլալ, իրենք խաւար ու զընտան,
 Ես վե՛հ բարձունք պիտ' ըլլամ, ձոր ըլլալին պիտ' ըզգան :
 Կեանք պիտ' չընչեմ Հայութեան, խսկ իրենք ալ անըման
 Սեւ դահիճներ ըլլալին պիտի տեսնեն՝ մահանան... :
 Դարձայ ըսի.

— Ո՛վ հոգի՛ս, հըրաժեշտի համբոյրն իմ
 Ահա՛ կու տամ դեռ եւս թաց հոգակոյտիդ սեւ բըրբին :
 Պիտի մեկնի՛մ : Մեր կեանքի պատմութիւնը ահաւոր,
 Յանձնեցի ես սա՛ հովին որ ըլուրի մ'պէս ցաւով խոր,
 Պիտի գայ միշտ այցելու քու չիրմին լուռ լըքուն,
 Երազներս ալ բերելով թեւերովն իր՝ հետն այգուն :
 Պիտի թըռչի՛ և յետոյ Հայկաղարմիկ ողջերուն
 Դեռ չի մեռած՝ կանչելու Մահէն կեանքի մ'ակաղձուն :
 Ահա՛ կ'երթամ, Զարուհի՛ս, մահուան մահը երգելու,
 Հայութիւնն ալ փըրկելու իր անկումէն ահարկու :
 Յետոյ ուրախ ես իջայ սէգ Տաւրոսեան գազաթէն,
 Անմահութիւն ու Աստուած, Հաւատք ու Սէր երգելէն :





ՏԱՌԱՊԱՆՔ ԵՒ ՍԷՐ

Մարդը ծընաւ մարմինը մերկ, աչքն արցունք,
 ձիւն անոր սուր՝ քաղցին ձայնն էր մութ խորունկ:
 Յաւով ծընաւ երկունքի մէջ հոգեաւ,
 Տառապանքի աշխարհին մէջ մայրն անոր:
 Սէր-Ուկէան սիրտը մօրկան՝ ձիւնաւաւ
 Զոյգ մ'ըստինքով՝ նօթի մանուկն արտ'սուաթոր,
 Կուրծքին սեղմած ժրպտեցուց խօ՛ւ քաղցրագին:
 Սէրը յաղթեց Տառապանքին առաջին:

Իր մօր շիրմէն — դեռ նոր բացուած — գլխիկոր
 Դարձը կ'ընէր պատանի մը վըշտով խոր:
 Մո՛ւթ էր աշխարհ, մո՛ւթ իր հոգւոյն պէս քայքայ:
 Սիրտն էր դատարկ, ինչպէս տունը իր մօրմէն:
 Կեանքն ու անոր խորախճանքն էր մի մեծ վայ:
 Դէմք մը ցոլաց աստղի մը պէս լուսեղէն,
 Կոյս մը սիրեց և զա՛յն ըրաւ երջանիկ:
 Սէրը յաղթեց Տառապանքին տըրտմալիք:

Որդին միակ՝ խինդն էր ու կեանքն անսահման,
 Կաթով իր կոյս, արցունքով լոյս, որբիկն ան
 էր մեծցուցած: Կըտրիճ մ'անա՛ հըրաչեայ,
 Միշտ կը դառնար ու միշտ կ'երգէր, ի՛նչ բերկրանք...:
 Յանկա՛րժ, եղու՛կ, զարկաւ անոր մահն անխնայ:
 Վիշտի արձան մայրն, ո՛հ, դրտաւ ըսփոփանք...
 Սիրեց Աստուածն որ զայն տըւաւ ու... առա՛ւ:
 Սէրը յաղթեց Տառապանքին կենադրաւ:

Անկողնին մէջ — փրտած գերան — դալկադէմ,
 Բիւր ցաւերով կը սըււայտէր մարդ մ'ախտէն:
 Սէր ու գորով և ժրպիտներ, խնամք շատ,
 Եւ ծաղիկներ բուրումնաւէտ շուրջն անոր.
 Թախծներու խորհրդարան սիրան՝ անհատ
 Յոյս ու խընձիղ կը սըփռէին կեանքի մ'նոր:
 Այսպէս մոռցաւ շիրմին իսկ մօտ ցաւն իր սուր:
 Սէրը յաղթեց Տառապանքին բոցանոր:

Անիւններուն խուլ ձայներուն՝ մինչ իրկուն
 Փռչին մէջ հեղձուկ՝ բանուորն, ո՛հ, նըկուն,
 — Համամարդու տառապանքին մէկ զոհն ինք —
 Յաղթ անիւ մը անթիւ անդամ կը դարձներ.
 Կը շինէր ցեխ՝ դէմքին փոշին՝ իր ջըրտինք:
 Բայց, ա՛հ, մոռցաւ այս ամէնն ու իր վէրքեր,
 Իրիկունն երբ որդին ժրպտով գիրկն ինկաւ:
 Սէրը յաղթեց Տառապանքին այս անբաւ:

Կէս-վիրաւոր՝ ֆէտայի մը ինկած էր,
 Շուրջը բոցէ կարկուտ տեղար մահաբեր:

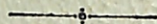
Եթէ մեռնէր սիրականն իր ի՞նչ պիտ' 'լլար... :
Բայց «Հայրենի՛ք» երեք անգամ մըրմընջեց ,
«Քե՛զ կը սիրեմ, 'ւ ա՛նա՛ տրիւնս սըրավար
Քեզի՛ համար կը հոսի դուրս իմ սըրտէս :
Գիրկը մահուան՝ ժըպեցեցա՛ւ աչքն աստղերուն... :
Սէրը յաղթեց Տառապանքին այս անհուն :

Մարդկութիւնը բիւր փառերով ու ցաւով
— Տառապանքի անկ բանակ մը խըռով . —
Դէպ կօրուստի և ջընջումի վերջնական
Կրանիդ ժայռին , — որ կը կախուի դեւ-մահուան
Անդունդին մէջ , — պիտի ջախուէր անպայման...
Խաչն Յիսուսին , կենսաբուղին իր գերեզման ,
Փըրկեց մարդը , մարդն Յաւէրժին սիրելին :
Սէրը յաղթեց Տառապանքին չիրմային :

Սէրը յաղթեց Տառապանքին չիրմային :
Ո՛չ թընդանօթ , կարմիր դըրօշ արնագին .
Երջանկութեան մաքուր շողը մեզ բերին :
Ոչ իսկ ոսկին՝ տաս աղքատին , բանուորին ,
(Մընան անբուժ դեռ բիւր խոցեր հագեղէն)
Վայրեն անոնք կեանքն երջանիկ , բաղձալի՛ն... :
Սէ՛րը միայն , Սէրն Անմահին , Մարդկութեան ,
Հաղարամեակն երազուած այս երկրին տան :



ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԼԻ ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

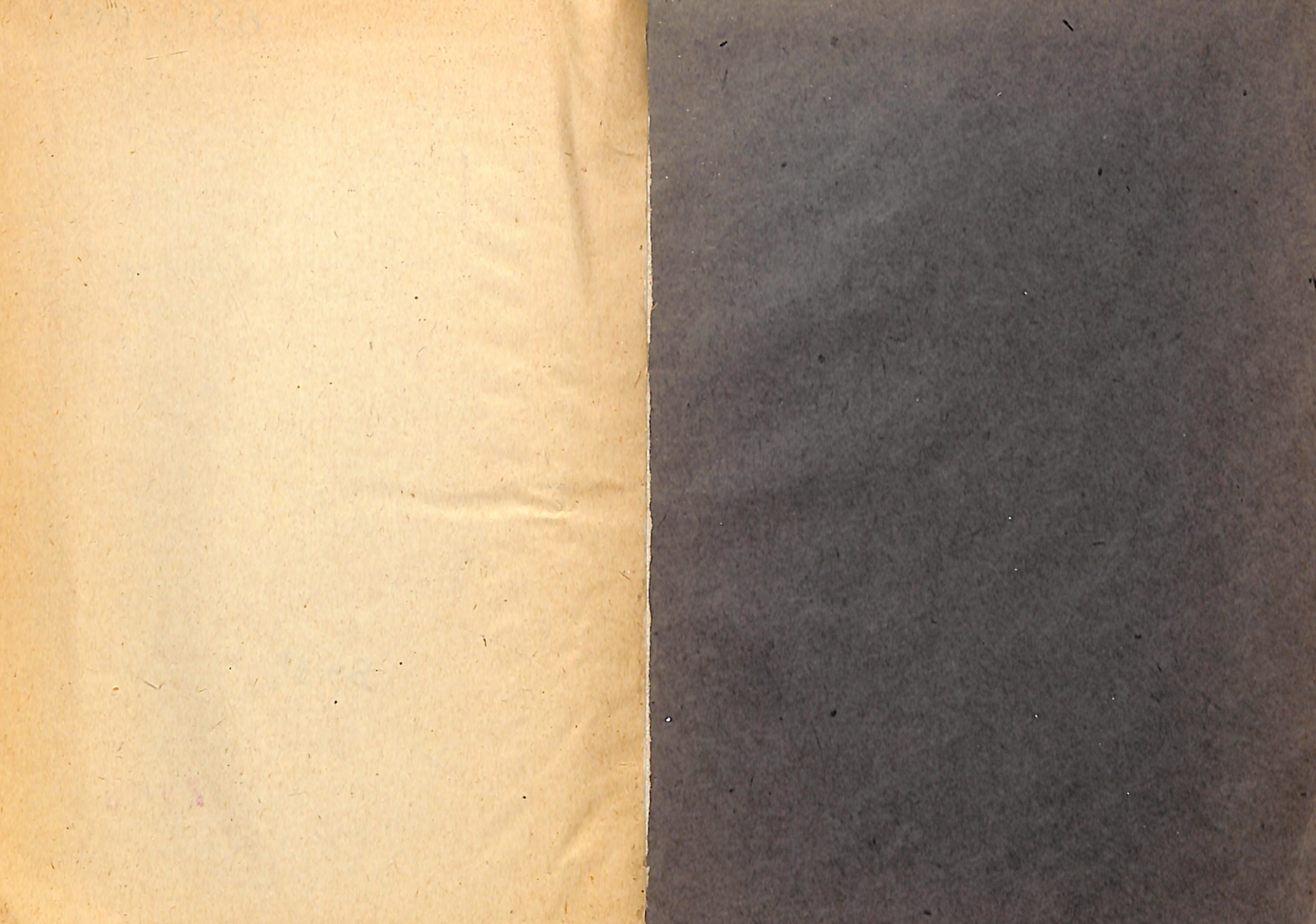


ԶԱՐԹՕՆՔԻ ՄՐՄՈՒՆՋՆԵՐ
ՅԱՂԹՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ
ՀԱՅԱՆՈՒԱԳ

654-660

8-38

2013





NL1605617

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL1605615

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL1605614

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL1605619

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL1605613

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL1605618

ՀՀ Ազգային գրադարան



NL1605612

